

พื้นฐานของประเทศเขมร

ประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหลมอินโดจีน ได้เป็นจุด
 কেনแห่งหนึ่งของวงการ เมืองโลก นับตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะ
 บรรดาประเทศมหาอำนาจของโลกซึ่งถืออุดมการณ์และความเชื่อแตกต่างกัน ได้ถือเอาบริเวณ
 นี้เป็นเขตของการแข่งขันกันสร้างอิทธิพล เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตนเองเป็นสำคัญ ซึ่ง
 เป็นผลให้ความขัดแย้งภายในของประเทศต่าง ๆ ในบริเวณนี้มีลักษณะรุนแรงเกินกว่าขีดความ
 สามารถที่แท้จริงของประเทศเหล่านั้นเอง เช่น สงครามระหว่างเวียดนามเหนือและใต้
 สงครามระหว่างลาวฝ่ายซ้ายกับลาวฝ่ายขวา หรือการต่อสู้ในเขมรระหว่าง "แนวร่วมแห่ง
 ชาติ" (NUF) ของเจ้าสีหนุกับรัฐบาลจอมพลลอนนอลเหล่านี้ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันนี้
 จะถือได้ว่า การต่อสู้ภายในของประเทศเหล่านี้ได้ยุติลงแล้ว แต่เหตุการณ์ทุกอย่างทุก
 ชั้นทุกตอนที่ได้ผ่านไปนั้นล้วนแต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะ
 ความวิบัติสูญเสียดังกล่าวเนื่องมาจากการต่อสู้ในส่วนนี้ของโลก มิได้ค่อยไปกว่า
 สงครามอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ของโลกและของมนุษยชาติเลย ดังนั้นการเรียนรู้สิ่งที่ผ่าน
 ไปแล้วเหล่านั้นก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติมาบ้าง เป็นแน่ อย่างน้อยก็ในแง่ของการ
 เตือนใจก่อนที่จะตัดสินใจกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการรุนแรงลงไป โดยมีได้
 คำนึงถึงว่าการกระทำดังกล่าวจะช่วยให้โลกนี้ เป็นที่น่าอยู่ขึ้นตามอุดมการณ์ของมวลมนุษยชาติ
 หรือไม่ ฯลฯ

เขมรหรือกัมพูชาเดิม เป็นประเทศหนึ่งที่น่าสนใจในบริเวณอินโดจีนนี้ โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่ง เขมรในสมัยที่เจ้านโรดมสีหนุยังทรง เป็นผู้นำสูงสุดในทางการเมืองการปกครอง
 อยู่ ทั้งนี้เพราะ เขมรในยุคนั้นมีสภาพที่แตกต่างไปจากประเทศอื่น ๆ ในแถบเดียวกัน อันได้
 แก่เวียดนามและลาว เขมรภายใต้การนำของเจ้านโรดมสีหนุไม่มีสงครามการเมืองระหว่าง

ฝ่ายชายและฝ่ายขวามีระบบการ เมืองการปกครองที่มีเสถียรภาพพอสมควร และเขมรของเจ้า
 สีนุมีบทบาทเป็นที่น่าพิศวงอยู่ในวงการ เมืองโลกนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา
 ทว่าภายหลังการโค่นล้มเจ้าสินุเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๗๐ แล้ว สภาพการณ์เช่นนี้ก็สูญสิ้น
 ไปพร้อมกับกับการสูญสิ้นอำนาจของเจ้าสินุด้วย ดังนั้นรัฐประศาสน์นโยบายหรือวิธีการในทาง
 การ เมืองการปกครองของ เจ้าสินุจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจมิใช่น้อย ซึ่งถ้าได้ทำการศึกษาราย
 ละเอียดพอสมควรแล้ว ก็อาจเป็นประโยชน์บ้างต่อชนชั้นนำทางการเมืองของประเทศกำลัง
 พัฒนาทั้งหลาย ที่ต้องการ เป็นเจ้าของทั้งอำนาจและความรักชาติในเวลาเดียวกัน เหมือน
 เช่นที่เจ้าสินุได้เคยทรงปฏิบัติ

การศึกษาวิธีการปกครองของเจ้าสินุก็คือ การศึกษาการเมืองของเขมรในยุคนั้น
 ทั้งระบบนั่นเอง และวิธีที่จะทำการศึกษาระบบการเมืองระบบใดระบบหนึ่งในปัจจุบันนี้ ก็จะ
 หลีกเลียงจากการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานต่าง ๆ ของระบบการเมืองนั้น ๆ ไปได้ยาก
 ซึ่งในที่นี้ก็เช่นกัน โดยเราจะได้เริ่มต้นจากการศึกษาที่นามิต่าง ๆ ของระบบการเมืองเขมร
 ในช่วงที่เจ้าสินุมีบทบาทสำคัญว่ามีลักษณะอย่างไร เป็นอันดับแรก

พื้นฐานทางประวัติศาสตร์

ถ้าหากจะนำวิธีการอุปมาอุปมัยรัฐเสมือนร่างกาย (Organic Analogy) ในหนังสือ
 Policraticus ของ John แห่ง Salisbury นักปรัชญาทางการเมืองชาวอังกฤษ
 สมัยปี ค.ศ. ๑๑๒๐ - ๑๑๘๐ มาใช้เปรียบเทียบในเรื่องของระบบการเมืองแล้ว ประวัติศาสตร์
 ก็จัดได้เป็น "หัวใจ" ของระบบการเมืองที่เดียว ทั้งนี้เพราะระยะเวลาอันยาวนานในประวัติ-
 ศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อย สำหรับกระบวนการอบรมทางการเมือง (Political Sociali-
 zation) อันก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ของ
 ชนชาติใดชาติหนึ่งขึ้นมา เขมรก็ย่อมจะไม่พ้นไปจากกฎเกณฑ์นี้เช่นกัน

ประวัติศาสตร์ของ เขมรนั้นจัดได้ว่ามีความเป็นมาที่ยาวนานไม่น้อย ถ้าหากเราจะถือ
 เอาจากจุดกำเนิดของอาณาจักรแรกที่ได้ตั้งขึ้น ณ ดินแดนที่เป็นเขมรในเวลานี้เป็นจุดเริ่มต้น

อาณาจักรแรกที่ได้เกิดขึ้นในแถบนี้ก็คืออาณาจักรฟูนัน (Funan) * อาณาจักรนี้มีพื้นที่ครอบคลุม
 ครองอาณาเขตของ เขมรและญวนได้ในปัจจุบัน ความเป็นมาของอาณาจักรฟูนันนั้น ตามหลัก
 ฐานของจีนกล่าวว่าได้เริ่มตั้งขึ้นเมื่อคริสตศตวรรษที่ ๑ โดยชาวอินเดียชื่อ โคนดิญยะ (Koum-
 dinya) ซึ่งมาถึงบริเวณนี้โดยทางทะเล และต่อมาได้แต่งงานกับหัวหน้าหญิง หรือราชินีองค์
 หนึ่งของชาวพื้นเมืองในแถบนี้ ซึ่งมีชื่อเรียกว่าแม่ใบไม้อ่อน (Willow - Leaf) ๑ หรืออะไร
 ทำนองนี้ อย่างไรก็ตามแม่หลักฐานเกี่ยวกับการเริ่มต้นของอาณาจักรฟูนันจะค่อนข้างคลุมเครือ
 แต่สภาพแวดล้อมของอาณาจักรนี้ก็ปรากฏชัดว่า เป็นอาณาจักรที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่ง เนื่องจาก
 ตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำโขง อีกทั้งอาณาจักรฟูนันก็เป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของอิทธิพลจาก
 อินเดียด้วย ซึ่งนี่ก็สอดคล้องกับหลักฐานที่บ่งว่าผู้ก่อตั้งอาณาจักรนี้เป็นชาวอินเดียดังกล่าวข้างต้น
 อาณาจักรนี้เริ่มต้น ณ ส่วนหนึ่งทางตอนใต้ของเวียดนาม ขยายตัวมาสู่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง
 และค่อย ๆ ขยายตัวทีละน้อยจนได้ครอบครองส่วนที่เป็นกัมพูชาและเวียดนามส่วนกลางเรื่อยลง
 ไปจนถึงคาบสมุทรมลายูทางตอนใต้ อาณาจักรนี้เป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในแหลม
 อินโดจีนอยู่เป็นเวลา รวม ๕๐๐ ปี ทั้งนี้เพราะเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญระหว่างบริเวณ
 แถบนี้กับจีนและอินเดีย ลักษณะการปกครองของอาณาจักรฟูนัน ตามหลักฐานทางเอกสารของ
 ชาวจีนซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อินเดียที่พอจะสืบสาวได้นั้น บันทึกลงไว้ว่า ปกครองโดย
 พระมหากษัตริย์ชาวอินเดีย และในราวคริสตศตวรรษที่ ๔ ก็ได้รับเอาวัฒนธรรมของอินเดียเอาไว้ทั้ง
 หมด ทั้งกฎหมาย การเมือง และศาสนา เช่นการบูชาศิวลึงค์และความเชื่อที่ว่ากษัตริย์ที่ทำการ

* คำว่า Funan - ฟูนัน ปรากฏและนักโบราณคดี เห็นว่าตรงกับคำว่า พนม ใน
 ภาษาเขมร ซึ่งแปลว่า ภูเขา กู ทวีข สุภารณ, ประวัติศาสตร์ ไทย ขอม เขมร (กรุงเทพฯ:
 แพรวพิทยา, ๒๕๐๔).

๑ Brian Harrison, Southeast Asia : A Short History (London :
 Macmillan, 1955), p.21.

ปกครองนั้น เป็นส่วนหนึ่ง ของพระ เป็นเจ้า (พระคิระและพระวิษณ) เป็นต้น^๑ ซึ่งลักษณะทาง
วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ก็ย่อมถ่ายทอดไปสู่บริเวณอื่น ๆ ที่พื้ดินได้แผ่ขยายอำนาจไปด้วยเช่นกัน

ในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๖ ได้มีชนกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันขึ้นตามลำแม่น้ำโขง เป็นอาณาจักร เจนลา (Chen - La) อาณาจักรนี้อยู่ทางเหนือของอาณาจักร ฟูนันอีกที่หนึ่ง ชนกลุ่มนี้
เชื่อกันว่าเป็นชนเผ่าชอมหรือเขมร ซึ่งต้นตระกูลของพวกนี้ ได้เริ่มอพยพจากทางตอนใต้ของ
ประเทศจีนมาตามลำแม่น้ำโขง ตั้งแต่ ๒,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล^๒ และได้รับอิทธิพลทางศาสนา
และวัฒนธรรมของอินเดียเข้าไปในเวลาต่อมา เพราะฉะนั้นก็พอจะถือได้ว่าอาณาจักรแรกที่เป็น
ของชนเผ่าเขมรที่แท้จริงก็คืออาณาจักร เจนลานี้เอง แรกทีเดียวอาณาจักรนี้ตั้งอยู่ภายใต้อำนาจ
อิทธิพลของฟูนัน แต่ต่อมาได้แข็งเมืองขึ้นและเข้าครอบครองอาณาจักรฟูนันเสียด้วยในราวปี
ค.ศ. ๕๓๘ จากการมีชัยชนะเหนือฟูนันนี้เอง เจนลา ก็ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาของ
อินเดียจากฟูนันเอาไว้อย่าง ช่างระยะเวลาแห่งการ เข้ามามีอำนาจในแถบนี้ของเจนลานั้นไม่ได้
เต็มไปด้วยความราบรื่นเท่าใดนัก มีการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างรัฐเล็ก ๆ อยู่เสมอ และ
ชนฟูนันกับชนเผ่าเขมรก็ไม่ปรองดองกัน จนในที่สุดอาณาจักรนี้ก็แตกแยกออกเป็นสองส่วน คือ
ส่วนที่เรียกว่า Land Chen - La ทางตอนเหนือ และ Water Chen - La ทางตอน
ใต้ ซึ่งส่วนนี้จะ เป็นจุดเริ่มของอาณาจักรเขมรในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามการแตกแยกกันนี้

^๑ David J. Steinberg, Cambodia : its people, its society, its culture (connecticut : HRAF Press), p. 13.

^๒ Army Vandenbosch, and Richard Butwell, The Changing Face of Southeast Asia (Luxington : University of Kentucky Press, 1967), p. 220.

ใ้ทำให้เจนลวออนแอดงจนตคกอยู๋ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรชนเผ่าชวาชื่อไศเรนทรอยู่ระยะ
เวลาหนึ่ง จนกระทั่ง ปี ค.ศ. ๘๐๒ อาณาเขตของเจนละทั้ง ๒ ก็ได้รวมกันเข้าอีกครั้งหนึ่ง
และประกาศตนเป็นอิสระจากอำนาจของไศเรนทรภายใต้การนำของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ นี้
เป็นการเริ่มต้นยุคใหม่ของอาณาจักรเขมร ซึ่งเรียกว่ายุคอาณาจักรกัมพูชา (The Kambuja)
หรือ The Angkor Period ระหว่างปี ค.ศ. ๘๐๒ - ๑๔๓๒ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นยุคที่ยิ่ง
ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ชนชาติเขมร

ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรกัมพูชานั้น ก็พอจะดูได้จากการสร้างนครวัดและนครธม
ระบบการชลประทาน ศิลปวัตถุต่าง ๆ และอาณาจักรที่กว้างขวางใหญ่โต โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีการสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน ที่พักคนเดินทาง และวัด
วาอารามอย่างมากมาย นครธมก็ถูกสร้างขึ้นในสมัยนี้ด้วยต่อจากการสร้างนครวัด ซึ่งเชื่อกัน
ว่าสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ สำหรับในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันนี้จัดได้ว่า
เป็นระยะที่รุ่งเรืองที่สุดของยุคอาณาจักรกัมพูชา เพราะนอกจากจะมีการก่อสร้างมากมายแล้ว
อาณาเขตของอาณาจักรก็แผ่ไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมไปถึงมลายู ลาว พูวน ส่วนใหญ่ของ
ประเทศไทยปัจจุบัน และมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรจัมปา ซึ่งเป็นพรมแดนติดต่อกับขุนนางของจีน
ด้วย อย่างไรก็ตามมีข้อว่าช่วงนี้จะเป็นยุคที่ราบรื่นสำหรับชนชาติเขมรก็หาไม่ได้ ทั้งนี้เพราะ
การก่อสร้างต่าง ๆ ก่อให้เกิดความยากลำบากแก่ประชากร และการสงครามแผ่ขยายอำนาจ
ก็นำมาซึ่งความสูญเสียไม่น้อย และบางครั้งก็พ่ายแพ้ถึงกับถูกยึดนครวัดไว้ระยะหนึ่งในการรบกับ
อาณาจักรจัมปา การพยายามแผ่ขยายอำนาจมาทางตอนใต้ของจีนก็มีอยู่เนื่อง ๆ ทั้งนี้ภายหลัง
รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แล้ว อาณาจักรกัมพูชาก็เริ่มเสื่อมลงตามลำดับโดยสาเหตุ
หลายประการด้วยกัน ประการแรกคือการต่อต้านของประชาชนที่มีต่อการเกณฑ์แรงงานเพื่อ
การก่อสร้างและการรบ ประการที่สองก็คือความอ่อนแอในทางเศรษฐกิจของอาณาจักรที่เพิ่ม

ขึ้นเรื่อย ๆ จากการที่ไช้แรงงานคนส่วนใหญ่ไปในการก่อสร้างและทำสงคราม ประการที่สาม การเผยแพร่ของพุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งได้เริ่มเข้ามาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็ทรงนับถือศาสนานี้ ทำให้หลักความเชื่อทางการปกครองและสังคมของศาสนาพราหมณ์ค่อย ๆ เจือจางลง ประการสุดท้ายซึ่งน่าจะเป็นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ การอพยพเข้ามาของชนเผ่าไทยที่มาจากอาณาจักรน่านเจ้าในมณฑลยูนนานทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ส่วนหนึ่งของชนเผ่านี้ได้มาตั้งรกรากในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเริ่มเข้าแทนที่อำนาจของอาณาจักรกัมพูชาที่ล้นน้อย ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่อาณาจักรนี้เริ่มอ่อนแอลงตามลำดับ จนในที่สุดก็สูญเสียนครวัดให้ไทยศรีอยุธยาในปี ค.ศ. ๑๔๓๑ อันถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรขอม แม้ว่าในปี ค.ศ. ๑๔๓๒ เขมรจะยึดนครวัดกลับคืนมาได้ แต่ก็ต้องทอดทิ้งเมืองนี้ไว้ให้รกร้างไปในที่สุด เพราะสาเหตุหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ อยู่ใกล้พรมแดนไทยเกินไป การบำรุงรักษาสถานที่ก็สิ้นเปลืองเป็นอย่างมาก และโบสถ์ทางศาสนาพราหมณ์ก็เริ่มเสื่อมความสำคัญลงต่อชีวิตประจำวันของประชาชนโดยทั่วไป เพราะการเข้าแทนที่ของพุทธศาสนา ดังนั้นเขมรจึงย้ายไปตั้งเมืองหลวงใหม่ที่พนมเปญในปี ค.ศ. ๑๔๓๔ ซึ่งต่อจากนั้นอาณาจักรขอมก็ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้เท่านั้นเอง และไม่มี ความสำคัญในเอเชียอาคเนย์อีกต่อไป

ภายหลังจากการสิ้นสุดของอาณาจักรกัมพูชาแล้ว ประวัติศาสตร์ของเขมรในระยะเวลาดังกล่าวจนกระทั่งตกอยู่ภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส ซึ่งกินเวลาเกือบ ๔ ศตวรรษนั้น (ค.ศ. ๑๘๓๑ - ๑๙๖๔) เป็นเรื่องของภาระทะเลาะวิวาทกันภายในเพื่อชิงความเป็นใหญ่และความพยายามของกษัตริย์เขมรที่จะหลีกเลี่ยงจากการถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทยและเวียดนาม^๑ ซึ่งในสองคริสต์ศตวรรษแรกนั้น อาณาจักรไทยมักจะเข้าแทรกแซงในปัญหาการสืบราชสมบัติของเขมรอยู่เสมอ เพื่อประโยชน์ในการแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลของ

^๑ Roger M. Smith, Cambodia's Foreign Policy (New York : Cornell University Press, 1966), p.9 - 10.

คนเข้ามาในบริเวณนี้ ต่อมาในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เขมรก็ต้องพบกับความกดดันจาก อาณาจักรอันนัมซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขมร^๑ ซึ่งทำให้ต้องเสียดินแดนบางส่วนทางทิศ ตะวันออกเฉียงใต้แก่อาณาจักรนี้ไป เหมือนกับที่ได้สูญเสียบางส่วนของทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือให้ กับไทยมาแล้ว การแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในบริเวณนี้ของเวียดนามหรืออันนัมได้ทำให้เกิดการ ขัดแย้งกับอำนาจของราชอาณาจักรไทยที่มีอยู่แต่เดิม จนทำให้ไทยกับเวียดนามต้องปะทะกันบ่อย ครั้ง เพื่อชิงความเป็นใหญ่เหนืออาณาจักรเขมร ซึ่งทำให้กษัตริย์เขมรมองเห็นประโยชน์จาก สภาพการณ์เช่นนี้ และพยายามใช้อีกฝ่ายหนึ่งคู่หูอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่เสมอ เพื่อรักษา เอกราชของชาติตนและรักษาดินแดนส่วนที่หลุดจากการยึดครองของชนต่างชาติเอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตามหลังจากการทำสงครามร่วม ๗ ปี ระหว่างไทยกับเวียดนาม ในปี ค.ศ. ๑๘๔๐ - ๑๘๔๖ เพราะปัญหาเกี่ยวกับเขมรได้ทำให้ทั้ง ๒ ฝ่ายเห็นว่ายากที่จะเอาชนะชนะแก่กันได้ ดังนั้นทั้งไทยและเวียดนามจึงตกลงที่จะมีอิทธิพลร่วมกันเหนือเขมร ส่วน ที่เหลือ โดยมีข้อตกลงว่า กษัตริย์เขมรจะได้รับการแต่งตั้งโดยความเห็นชอบจากผู้แทนทั้ง ๒ ฝ่าย และเขมรจะต้องส่งบรรณาการให้แก่ทั้ง ๒ ประเทศ^๒ จากนั้นทั้งไทยและเวียดนามจึง ถอนทัพกลับ ประเทศเขมรก็กลายเป็นรัฐบริวารของทั้งไทยและเวียดนามตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๔๖ เป็นต้นมา

การยุติสงครามระหว่างไทยกับเวียดนาม ไม่ได้ทำให้กษัตริย์เขมรในยุคนั้น คือนังกองกั กัง รู้สึกมีความมั่นคงขึ้นแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะไม่มีหลักประกันว่า สงครามเช่นนี้จะไม่เกิด ขึ้นในดินแดนเขมรอีก และไทยกับเวียดนามก็อาจจะตกลงแบ่งเขมรออกเป็น ๒ ส่วนเสียก็ได้ ในอนาคต ดังนั้น เขมรจึงจำต้องแสวงหาความปลอดภัยให้กับตนเอง เพื่อรักษาเอกราชและ เอกลักษณะของชาติตนเอาไว้ โดยแสวงหาพันธมิตรที่เข้มแข็งและยิ่งใหญ่กว่าศัตรูของตน ซึ่ง

^๑ Vandenbosch, and Butwell, op. cit., p.221.

^๒ Smith, op. cit., p.15.

นักองกัศวังก็หันไปหาความคุ้มครองจากฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในแหลมอินโด-จีนตามนโยบายจักรวรรดินิยม ซึ่งกำลังแพร่หลายในยุโรปขณะนั้น โดยที่ในระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๘๕๓ - ๑๘๕๕ ฝรั่งเศสได้เริ่มแทรกแซงแคว้นอันนัมของญวน เพื่อให้ความคุ้มครองแก่พวกนักบวชผู้สอนศาสนาของตน และเพื่อเป็นการเริ่มต้นบทบาททางด้านการค้าของตนในคาบสมุทรแห่งนี้ด้วย จนในที่สุดฝรั่งเศสก็เข้ามามีอำนาจเหนือแคว้นอันนัม ตั้งเกีย และโคชินไชน่าได้ทั้งหมด ซึ่งผู้นำเขมรก็ย่อมมองเห็นความสำคัญของฝรั่งเศสในบริเวณนี้ ตลอดจนถึงความเข้มแข็งทางทหารว่ามีมากเพียงไร จึงได้พยายามที่จะเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส เพื่อความอยู่รอดของตน อันที่จริงแล้วกษัตริย์เขมรนักองกัศวังหวังแต่เพียงจะใช้ผลประโยชน์ทางการค้าที่ฝรั่งเศสจะได้เป็นพิเศษจากเขมร เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนกับการรับรองความเป็นเอกราชของเขมรจากฝรั่งเศสเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อฝรั่งเศสเห็นความอ่อนแอของเขมร และเห็นว่า การที่ตนเข้ามาครอบครองบริเวณชายฝั่งอันอุดมสมบูรณ์ของคาบสมุทรนี้ไว้ได้นั้น การเข้าควบคุมกัมพูชาก็เป็นความจำเป็นในอันที่จะใช้เป็นเขตแดนกันกระทบ (Buffer zone) ต่อการคุกคามจากไทยหรือจากอังกฤษได้เป็นอย่างดี ดังนั้นฝรั่งเศสจึงพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ในการที่จะเข้าครอบครองเขมรให้จงได้ นับตั้งแต่การเสนอขอเซ็นสัญญาเพื่อเข้ามาพิทักษ์เขมรจากการรุกรานภายนอกและการต่อสู้ภายในต่อกษัตริย์นโรคม เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๖๓ การอ้างสิทธิคทอคของญวนหรืออาณาจักรอันนัมว่าเป็นของตนในอันที่จะมีอำนาจเหนือเขมร และจนกระทั่งในที่สุดก็เป็นการใช้กำลังบีบบังคับให้เขมรภายใต้กษัตริย์นโรคมลงนามในสัญญาที่ทำให้เขมรเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสไปโดยปริยาย เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๔^๑

ตลอดระยะเวลาที่ฝรั่งเศสได้เข้ามา "อารักขา" เขมรนับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๖๔ - ๑๙๔๕ นั้น เขมรแทบจะไม่ได้พบกับความเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดเลย ทั้งในด้านสังคม

^๑ George McTurnan Kahin (ed.), Government and Politics of Southeast Asia (2nd ed. ; New York : Cornell University Press, 1966), p.601.

เศรษฐกิจ และการเมือง ฝรั่งเศสไม่โคลงกลางชนประเพณีดั้งเดิมของชาวเขมรแต่อย่างใด โครงสร้างและสถาบันทั้งทางสังคมและการเมืองไม่ได้รับการกระทบกระเทือนมากนัก แม้ว่ามีการปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงเป็นบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองของฝรั่งเศส แต่ลักษณะหรือเอกลักษณ์สำคัญของสถาบันนั้นก็ยังได้รับการรักษาไว้ให้คงอยู่^๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันกษัตริย์ฝรั่งเศสก็ยังคงรักษาเอาไว้โดยมีข้อแม้ว่าต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศส และโดยที่การปกครองของฝรั่งเศสในเขมรนั้นเป็นการปกครองทางอ้อม โดยตั้งสายการบริหารของชาวเขมรเอง ดังนั้นชาวเขมรพื้นเมืองจึงไม่ได้รับการกระตุ้นความรู้สึกทางค่านิยมอย่างรุนแรงจากชาวฝรั่งเศสในประเทศตน และภาพพจน์ของสถาบันกษัตริย์ต่อชาวเขมรโดยทั่วไปก็มีได้เลื่อมความสำคัญลงไปเท่าใดนัก ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติกษัตริย์เขมรจะต้องทำตามคำแนะนำของที่ปรึกษาใหญ่ชาวฝรั่งเศส (Resident Superieur) ก็ตาม แต่ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้นำการปกครองอยู่ดี นอกจากนี้ทางด้านเศรษฐกิจ เขมรก็ไม่ได้รับการพัฒนามากนัก ฝรั่งเศสจะลงทุนก็แต่เฉพาะในสิ่งที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการค้าของตนในแคว้นโคชินไชน่าเท่านั้น เช่น การสร้างถนน ทางรถไฟ และการสร้างเมืองท่าเล็ก ๆ ที่พนมเปญ เป็นต้น การศึกษาก็ได้รับการละเลยเช่นกัน วัดยังคงเป็นแหล่งสำคัญในการศึกษาอยู่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเพิ่งจะได้รับการจัดตั้งเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๓๕ และผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรจากสถาบันนี้ในปี ๑๙๓๕ ก็มีเพียง ๔ คนเท่านั้น ไม่มีสถาบันการศึกษาชั้นสูงไปกว่านี้ และชาวเขมรก็ไม่ได้รับการส่งเสริมให้ไปเรียนต่อในฝรั่งเศส มีชาวเขมรเพียง ๒ คนเท่านั้นที่ได้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ และฝรั่งเศสก็ไม่ได้ทำการฝึกหัดชาวเขมรให้มีความสามารถดีขึ้นในการทำงานบริหารหรือธุรการ ในหน่วยงานทางการปกครองหรือสาธารณประโยชน์แต่อย่างใด^๒ ตำแหน่งทางธุรการและ

^๑ Harrison; op. cit., p.250.

^๒ John Bastin (ed.), The Emergence of Modern Southeast Asia : 1511 - 1957 (Englewoods Cliffs, N.J. : Prentice - Hall Inc., 1967), p.104 - 105.

การบริหารบางตำแหน่ง ฝรั่งเศสก็ยังใช้ชาวจีนหรือชาวเวียดนามเป็นผู้ทำการดูแลผลประโยชน์ของตนเสียอีก ซึ่งการละเลยของฝรั่งเศสที่มีต่อเขมรนี้ ก็ย่อมจะมีสาเหตุจากการที่เขมรไม่มีความสำคัญมากนักในทางเศรษฐกิจต่อฝรั่งเศส นอกจากเป็นดินแดนกันชนสำหรับเพื่อป้องกันการคุกคามอันอาจจะมีต่อส่วนที่สำคัญยิ่งไปกว่า คือ บริเวณแคว้นตั้งเก็ย อันนัม และโคชินไชน่าเท่านั้น อย่างไรก็ตามความเจริญทางการพิมพ์ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมและสร้างควมสำนึกทางการเมืองให้แก่ชาวเขมรบ้างเหมือนกัน แต่ก็ถูกจำกัดอยู่ในหมู่ของคนจำนวนน้อยมาก ดังนั้น ระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงไม่มีขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชหรือขบวนการชาตินิยมเกิดขึ้นในเขมรเหมือนบางประเทศในเอเชียอาคเนย์ ทั้งนี้เพราะความล่าหลังทางกันต่าง ๆ ซึ่งทำให้คนเขมรส่วนใหญ่มีความเข้าใจในฐานะของการที่ประเทศเขมรเป็นประเทศอาณานิคมฝรั่งเศสได้อย่างคลุมเครือเต็มที่ ๑

การพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสงครามโลกครั้งที่ ๒ การเข้ามาแทนที่ฝรั่งเศสในบริเวณนี้ โดยกองกำลังยึดครองของญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๕ และการชักนำให้กษัตริย์นโรคมสีหนุประกาศเอกราชของเขมร โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้เป็นสิ่งกระตุ้นให้ขบวนการชาตินิยมของเขมรเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่อฝรั่งเศสกลับเข้ามาใช้อำนาจเหนือเขมรอีกครั้งหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ได้พบกับการต่อต้านจากขบวนการกู้ชาติชาวเขมรที่เรียกว่า Khmer Issarak (เขมรอิสระ) อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานั้น เขมรเองก็มีความแตกแยกขัดแย้งกันภายในระหว่างพวกที่ต้องการเป็นอิสระโดยทันทีกับพวกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงทีละขั้นตอน แต่ในที่สุดด้วยกฎวิธีต่าง ๆ ของเจ้านโรคมสีหนุ ซึ่งเป็นกษัตริย์เขมรในขณะนั้น เขมรก็ได้รับเอกราชเป็นทางการจากฝรั่งเศส เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ รวมทั้งสามารถสถาปนารัฐบาลที่มีเสถียรภาพและรวบรวมชาวเขมรบางส่วนที่แตกแยกออกไปให้เข้มาวมกันได้ ภายใต้การนำของพระองค์ในเวลาต่อมา จนกระทั่งถูกปลดออกจากตำแหน่งไปในปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว

001351

และ เราจะได้ทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับตัวเจ้าสีหนูในบทต่อไป

เมื่อพิจารณาประวัติศาสตร์ชนชาติเขมรที่ผ่านมาแล้วนั้น เราก็พอจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอิทธิพลบางอย่างที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของชาวเขมรได้ ๒ ประการ ดังนี้คือ

ประการแรก ความเป็นมาทางวัฒนธรรมของชนชาติเขมรมีความยาวนานต่อเนื่องไม่ขาดตอน และมีลักษณะของวัฒนธรรมที่แทบจะเป็นเนื้อเดียวกัน คือ วัฒนธรรมรองหรือ sub-culture ของชาวเขมรที่ผิดแผกแตกต่างไปอย่างมากจากวัฒนธรรมหลักมีน้อย ยกเว้นในชนกลุ่มน้อยซึ่งมีน้อยมากจนไม่มีความหมายเลยก็ว่าได้ และแม้ว่าจะตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสอยู่หลายสิบปี แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ได้ช่วยพัฒนาให้เขมรพบกับความเปลี่ยนแปลงมากพอที่จะรับเอาวัฒนธรรมของตะวันตกบางอย่างมาเป็นของตนได้ ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวเขมรโดยทั่วไปตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน จึงมีลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเท่าใดนัก ยกเว้นในชาวเขมรกลุ่มน้อยซึ่งกล่าวได้ว่ามีจำนวนไม่มาก นอกจากนี้ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละส่วนของประเทศก็มีความใกล้เคียงกัน คือ มีความผสมกลมกลืนกันตลอดทั้งประเทศ ระยะเวลาอันยาวนานของการอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมอย่างเดียวกันเช่นนี้ ทำให้ชาวเขมรมีความเคยชินต่อวัฒนธรรมของตนเองจนยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ จะเห็นได้จากตัวอย่างในประวัติศาสตร์ เมื่ออาณาจักรอันัมหรือญวนเข้ายึดครองเขมรและพยายามจะเปลี่ยนเขมรให้กลายเป็นญวน หรือพยายามจะ Vietnamize เขมรในปี ค.ศ. ๑๘๓๔ นั้น ก็ได้พบกับการต่อต้านอย่างรุนแรงของชาวเขมร จนกระทั่งหันมาขอความช่วยเหลือจากไทย และช่วยไทยรบกับญวนเป็นเวลาหลายปี ซึ่งถึงแม้ผลของสงครามจะทำให้เขมรตกเป็นประเทศราชของทั้งไทยและญวน แต่ก็ทำให้เขมรสามารถรักษาสภาพวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติตนเอาไว้ได้ ด้วยเหตุนี้เขมรในอดีตจนกระทั่งได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส จึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากเท่าใดนักในวัฒนธรรมทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งยังเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธที่เน้นให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ไม่ว่าจะ เป็นเพราะความเชื่อเรื่อง "พรหมลิขิต" หรือความเชื่อในเรื่อง "กรรม" ของแต่ละคนก็ตาม เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกปกครองกับผู้ปกครองจึงเป็นไปในลักษณะของ "พระเจ้า" กับ "ไพร่ฟ้า" และเป็นอย่างนี้มาตลอดแม้แต่

ในสมัยที่ฝรั่งเศสยึดครอง เขมรอยู่ ชาวเขมรส่วนใหญ่จึงยังคงมีความเชื่อซาทางการ เมือง และ เห็นว่าการ เมืองการปกครอง เป็นเรื่องพิเศษที่คนธรรมดาไม่สามารถจะยุ่งเกี่ยวกับหรือเข้าใจ ได้โดยอยู่อย่างมาก ความคิดทางการเมืองและศาสนา (Politico - religious thought) จึงยังคงปะปนกันอยู่ในสมัยก่อน ได้รับเอกราชเหมือนอย่างที่เป็นมาแล้วในอดีตแม้จะเบาบางลงบ้างก็ตาม

ประการที่สอง ประสพการณ์ในประวัติศาสตร์ของชาวเขมร ที่ต้องตกเป็นเมืองบริวารของทั้งไทย พุวน และฝรั่งเศสมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ รวมทั้งการถูกรุกรานแย่งชิงดินแดนโดยประเทศใกล้เคียงอยู่เสมอ โดยที่มิได้เสียเอกลักษณ์ในทางวัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ของตนไปนั้น ได้ทำให้ชาวเขมรมีลักษณะรวมตัวกันได้เหนียวแน่นในทางสังคมดีพอสมควร และความโชคร้ายในอดีตของชาวเขมนั้น ได้ช่วยหล่อหลอมให้ชาวเขมรรวมตัวกันเป็นพลังเพื่อที่จะรักษาเอกราชและบูรณาภาพของพรมแดนไว้ให้ได้อย่างดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีผลต่อความคิดหรือ perception ของนักการเมืองการปกครองของเขมรอยู่ตลอดเวลาในคำานของปมค้อย ความหวาดระแวงในท่าทีของประเทศอื่น และการแสวงหาความมั่นคงให้แก่ประเทศของตน ความรู้สึกของผู้นำเขมรและชาวเขมรจึงมีความสอดคล้องต่อกันอยู่มาก ทั้งนี้ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมจะมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยต่อพฤติกรรมทางการเมืองในสังคมการเมืองของเขมรตลอดมา

ลักษณะตกทอดจากประวัติศาสตร์ทั้ง ๒ ประการนี้ กล่าวได้ว่ามีส่วนสำคัญในการเมืองการปกครองของเขมรสมัยเจ้าสีหนุเป็นอย่างมาก ซึ่งเราจะได้ทำการศึกษากันในรายละเอียดต่อไป

อุดมการณ์และความเชื่อ

อุดมการณ์และความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองนั้น เราแบ่งได้เป็น ๓ ส่วนด้วยกันคือ อุดมการณ์ทางศาสนา อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและอุดมการณ์ทางการเมือง อันที่จริงแล้วการแบ่งแยกของขอบเขตของอุดมการณ์ทั้ง ๓ ชนิดนี้ อาจจะเป็นไปได้ยาก นอกจากจะ

ดูเนื้อหาสาระของแต่ละอุดมการว่าส่วนใหญ่มุ่งกล่าวถึงอะไร ทั้งนี้เพราะอุดมการทางการเมือง ก็มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเช่นกัน และอุดมการทั้ง ๒ ชนิดนี้ก็มีบทบาท ในการกำหนดแบบแผนของการดำรงชีวิตและทัศนคติของมวลชน ซึ่งก็ย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับ ศาสนาคด้วย โดยนัยเดียวกันอุดมการทางศาสนาก็มีส่วนในการชี้แนวทางให้แก่พฤติกรรมทางการเมือง และเศรษฐกิจของประชาชนที่ยึดมั่นในศาสนานั้น และเป็นตัวสร้างภาพพจน์กว้าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนตัวผู้ปกครองว่าจะต้องเป็นอย่างไร จึงจะถือว่าดีวิเศษ เป็นต้น ซึ่ง David E. Apter มีความเห็นว่าอุดมการใด ๆ ก็ตาม สามารถแปรสภาพ เป็นเรื่องทางการเมืองได้ ดังนั้นอุดมการที่ไม่ได้ประกาศตัวเองว่าเป็นอุดมการทางการเมือง ก็อาจจะมีผลในทางการเมืองด้วย^๑

อุดมการที่มีบทบาทอยู่ในชีวิตชาวเขมรตลอดมาตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งถึงยุคของเจ้า สีนุกก็ คือ อุดมการทางศาสนา อันได้แก่ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ศาสนาฮินดูนี้เป็นราก ฐานเก่าแก่ของวัฒนธรรมชาวเขมรโบราณนับตั้งแต่ตั้งอาณาจักรใหม่ ๆ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๒ พุทธศาสนิกายมหายานก็เริ่มเผยแพร่เข้ามาสู่เอเชียอาคเนย์โดยมีจีนเป็นตัวนำ ต่อมา ศาสนาทั้ง ๒ นี้ ก็ผสมผสานเข้ากันได้ โดยเป็นไปในแบบที่คคิทางพุทธมีลักษณะเด่นกว่าทาง พราหมณ์ในเรื่องของปรัชญาเกี่ยวกับชีวิต แต่ความเชื่อถือทางศาสนาฮินดูก็ยังคงได้รับการยอมรับปฏิบัติในแง่ของพิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ระบบความเชื่อทางศาสนาของชาวเขมร ในสมัยก่อน จึงประกอบไปด้วยอิทธิพลหลายอย่าง ถึงแม้ว่าศาสนาพุทธจะได้เริ่มมีอิทธิพลเหนือ ศาสนาอื่นมากขึ้นทุกทีก็ตาม ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ว่าในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๕ นั้น ได้ มีการสร้างโบสถ์ถวายให้แก่พระศิวะและโบสถ์อุทิศให้แก่พระพุทธเจ้าอยู่เคียงข้างกัน ต่อมาพุทธ ศาสนิกายหินยานหรือเถรวาทก็ได้เริ่มเผยแพร่เข้ามาสู่ชาวเขมรในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗ ซึ่งเป็นกษัตริย์เขมรองค์แรกที่ทรงนับถือพุทธศาสนา (ค.ศ. ๑๑๘๑ - ๑๒๑๕) พระสงฆ์ผู้นำ

^๑ J.R.E. Waddell, An Introduction to Southeast Asian Religions

ลัทธิเถรวาทมานี้ ใ้ทำตัวสนิทสนมใกล้ชิดกับประชาชน กอปรทั้งหลักธรรมและจริยาวัตร
ที่นำเลื่อมใส จึงกลายเป็นศาสนาของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว และในที่สุดก็เข้าแทนที่
ลัทธิมหายานซึ่งแพร่หลายอยู่ก่อนแล้วโดยสิ้นเชิง^๑ ส่วนศาสนาพราหมณ์นั้นก็ยังคงมีอิทธิพล
อยู่ควบคู่กับศาสนาพุทธอยู่ในค่านิยมการต่าง ๆ จารีตประเพณี ศิลปกรรมและวรรณกรรม
ศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ไม่ได้มีลักษณะของ "Organized religious body" อีกต่อไป
แต่ก็ยังคงพร่องรอยของศาสนานี้ได้จากสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

ในระยะที่เจ้าสีหนุเข้ามามีบทบาททางการเมืองนั้น พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทหรือ
หินยานนี้ได้รับการนับถือจากชาวเขมรประมาณ ๕๕% เป็นอย่างน้อย และส่วนใหญ่เป็นฝ่าย
มหานิกาย มีส่วนน้อยที่เป็นธรรมยุตินิกาย ในรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๔๗ ของเขมรก็ได้บัญญัติ
ให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ โดยรับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่น ๆ ไว้ด้วย
พุทธศาสนาเป็นพลังที่เข้มแข็งอย่างยิ่งในเขมร เป็นตัวสร้างค่านิยมและบัญญัติเกี่ยวกับบรรทัด
ฐานต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งชาวเขมรพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เช่น
การที่ทางการสั่งห้ามจำหน่ายเครื่องดื่มประเภทมีเมาโดยเด็ดขาดในวันพระ หรือการงดดื่ม
สุราและไม่จัดการแสดงที่ไม่สุภาพในงานที่มีพิธีทางศาสนาหรืองานวัดต่าง ๆ เป็นต้น ทั้ง ๆ
ที่โดยปกติแล้วชาวเขมรก็นิยมเครื่องดื่มประเภทมีเมาไม่แพ้ชาติอื่น ๆ เหมือนกัน นอกจากนี้
เป็นตัวสร้างกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ในสังคมแล้ว พุทธศาสนายังมีอิทธิพลในการอบรมสมาชิก
ของสังคมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันเนื่องจากพระ
ในพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสืออยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นสถาบันการ
ศึกษาที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้เพราะเขมรมีโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลอยู่น้อยมากแม้ในปัจจุบัน
นี้ก็ตาม ดังนั้นการศึกษาขั้นต้นส่วนใหญ่จึงตกอยู่ภายใต้การดำเนินการของพระสงฆ์ในวัด^๒

^๑ ม.ร.ว. จีรวัดน์ จักรพันธ์ (แปล), ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๘.

^๒ Bastin (ed.), op. cit., p. 105.

และ เด็กทุกคนในแต่ละหมู่บ้านจะถูกส่งไปอยู่ยังโรงเรียนวัดในหมู่บ้านของตนอย่างน้อย ๓ - ๔
 เดือน เพื่อได้รับการอบรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นในฐานะนักเรียนธรรมดาหรือเนรกรก็ตาม ฯลฯ
 ภายระยะเวลาอันยาวนานนับพันปีที่พุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทอยู่ในสังคม เขมร รวมทั้งความ
 โกลัศนิตที่บรรดาพระสงฆ์คือชาวเขมรโดยทั่วไปนี้ ได้ทำให้พระสงฆ์มีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของ
 ประชาชนชาวเขมรมาตั้งแต่เยาว์วัย จนสืบไปจนถึงครอบครัวของเด็กเหล่านั้น และศาสนาพุทธ
 ก็ได้มีอิทธิพลแทรกซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันของชาวเขมรทั่วประเทศตลอดมาซึ่งรวมทั้งในช่วง
 จะได้รับเอกราชและในยุคของเจ้าสีหนุภายหลังจากได้รับเอกราชแล้วด้วย

ความคิดอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมเขมรมาเป็นเวลายาวนานไม่แพ้พุทธศาสนา
 ก็คือ "ความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์นิยม" ระบบกษัตริย์ของเขมรมีความต่อเนื่องกันตลอดมาไม่ขาด
 สาย ตามประวัติศาสตร์สถาบันกษัตริย์จึง เป็นเสมือนสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมของชาว
 เขมร และของตัวชาวเขมรด้วย ชาวเขมรมีความคุ้นเคยกับสถาบันนี้ดีพอ ๆ กับที่มีต่อพุทธศาสนา
 และศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ โดยรากฐานแห่งอำนาจของกษัตริย์มาจากความเชื่อทางศาสนา
 ฮินดูที่ว่ากษัตริย์กับพระเจ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กษัตริย์เขมรในยุคแรกนั้นจึงได้รับอิทธิพลของ
 ความเชื่อที่ถือกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าที่จุติมาเกิดยังโลกมนุษย์ เป็นการแบ่งภาคของพระ
 ศิวะมาทำการปกครองให้คนให้โทษแก่มนุษย์ เพราะฉะนั้นกษัตริย์เขมรจึงเป็นทั้งพระเจ้าและผู้
 ปกครองในเวลาเดียวกัน ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธนิกายมหายานได้เผยแพร่เข้ามา อิทธิพลของ
 ความเชื่อที่เกี่ยวกับฐานะของกษัตริย์ก็เปลี่ยนแปลงไป กษัตริย์ในยุคนี้ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์
 ดังนั้น ความเคารพนับถือของประชาชนที่มีต่อกษัตริย์จึงเกิดจากความเชื่อถือในฐานะดังกล่าวนี้
 ของผู้ปกครองด้วย แต่ก็จะสังเกตได้ว่าอำนาจของกษัตริย์เริ่มลดลง ทั้งนี้เพราะเมื่อพระเจ้า
 แ่่นดินถือว่าตนเองเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นเพียงส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของศาสนาก็หมายถึงว่า
 เป็นการยอมผูกมัดตนเองให้เข้าอยู่ภายใต้หลักธรรมและระบบหรือระเบียบของศาสนานั้นซึ่งใน
 ขณะนี้ถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของพระเป็นเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างศาสนานั้น ทำให้กษัตริย์มีอำนาจอย่าง

สมบูรณ์หรือมีข้อจำกัดน้อยกว่าประการหลังมากมายนัก อำนาจกษัตริย์ยิ่งลดลงไปอีกในเมื่อประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนิกายเถรวาทซึ่งไม่ยอมรับความเป็นพระโพธิสัตว์ของกษัตริย์ แต่ก็มีได้ปฏิเสธความเป็นผู้มีฐานะ "พิเศษ" ของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นด้วยสาเหตุที่พุทธศาสนาสามารถกลมกลืนกันได้ เป็นอย่างดีกับคติทางพราหมณ์ฐานะและรากฐานแห่งอำนาจของกษัตริย์ จึงยังคงมีความเชื่อมโยงอยู่กับพระเจ้าหรือเทพเจ้าที่มีอำนาจเหนือมนุษย์อยู่โดยผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องบุญกรรมที่สะสมเอาไว้ในแก่ละชาติภพของพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วย แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตได้ว่าที่มาแห่งฐานะและอำนาจของกษัตริย์เริ่มมีความคลุมเครือมากยิ่งขึ้น ไม่ชัดเจนเหมือนในอดีต และเมื่อเขมรได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ฐานะของสถาบันกษัตริย์ก็เสื่อมลงไม่น้อย แม้ว่าลักษณะเช่นนี้จะไม่ปรากฏแก่ชาวเขมรโดยทั่วไปอย่างแจ่มชัดก็ตาม

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าความศักดิ์สิทธิ์และความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์จะค่อย ๆ เสื่อมถอยลง แต่ความเป็นมาอันยาวนานของสถาบันนี้ก็ได้ทำให้สถาบันกษัตริย์เป็นสัญลักษณ์หรือเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของสังคมชนชาติเขมร และมีอิทธิพลลึกซึ้งต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวเขมรโดยทั่วไปอย่างยากที่จะอธิบายได้ ซึ่งเจ้าสีหนุในฐานะกษัตริย์เขมรก็ย่อมจะได้รับผลประโยชน์จากสถาบันนี้ด้วย และพยายามสร้างเสริมเกียรติภูมิของสถาบันนี้ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวิธีการปกครองในแง่ของการสร้างศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชน เพื่อรวบรวมหรือ mobilize คนเขามาสนับสนุนตน^๑ ฯลฯ ดังนั้นโดยสรุปแล้ว อุดมการณ์หรือความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ของเขมรในระยะของเจ้าสีหนุนั้น ก็ยังคงมีความผูกพันกับอุดมการณ์ทางศาสนา ถึงแม้ว่าในทางทฤษฎีจะมีการแยกกันระหว่างระบบการเมืองและระบบศาสนาก็ตาม แต่โดยทางปฏิบัติแล้ว ทั้งสองส่วนนี้รวมกันอยู่ตรงที่จุดยอดคือ ฐานะการเป็นผู้นำในสังคมของกษัตริย์ อันมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวสนับสนุน ซึ่งแม้ชาวเขมรจะไม่มี ความเชื่อที่เป็นสูตรอย่างแน่นอนตายตัวเกี่ยวกับสิทธิในการปกครองของกษัตริย์ก็ตาม แต่แนวความคิดเกี่ยวกับการได้รับอำนาจมาจากเบื้องบนยังคงมีอยู่และในขอบเขตบาง

^๑ Kahin (ed.), *op. cit.*, p. 642.

เรื่องโดยเฉพะอำนาจของกษัตริย์ก็ยังคงมีความเด็ดขาด^๑

นอกจากอุดมการณ์ทางศาสนาและความคิดกษัตริย์นิยมแล้ว เขมรในระยะก่อนได้รับเอกราชเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๓ นั้น ยังไม่มีการก่อตัวของอุดมการณ์ใดที่มีรากฐานมั่นคงเหมือนแนวความคิดทั้ง ๒ ประการดังกล่าวข้างต้น ในระหว่างปลายศตวรรษที่ ๒๐ ที่อุดมการณ์ชาตินิยม ตลอดจนอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างอื่นเช่น Communism หรือ Socialism กำลังแพร่หลายในยุโรปและบางส่วนของเอเชีย นั้น เขมรยังเป็นประเทศที่ล้าหลังมากสำหรับเรื่องเหล่านี้ ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสไม่ให้ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษาแก่เขมรมากพอที่จะรับรู้สิ่งเหล่านี้ได้ และในขณะที่เขมรก็ยังคงเป็นศัตรูป้องกันไม่ให้อิทธิพลจากแหล่งอื่นหลั่งไหลเข้ามาสู่เขมรด้วยเช่นกัน จุดเริ่มต้นที่สำคัญของอุดมการณ์ชาตินิยมในเขมรนั้น ได้แก่การที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดครองแทนที่ฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๕ และชักนำให้เขมรภายใต้การนำของเจ้าสีหนุประกาศอิสรภาพ ซึ่งทำให้ชนชั้นนำเขมรที่มีอำนาจในทางการเมืองการปกครองเริ่มมีความตื่นตัวในอุดมการณ์ชาตินิยม และต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบของประเทศจักรวรรดินิยม อย่างไรก็ตามลักษณะของอุดมการณ์ชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์โดยทั่วไปขณะนั้นยังคงจำกัดอยู่ในคนหมู่น้อย เพราะฉะนั้นชาตินิยมในบริเวณนี้จึงไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับประชาธิปไตย^๒ แต่เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ไปแล้ว และฝรั่งเศสหวนกลับมาทำการปกครองอีกหลายปี ค.ศ. ๑๙๕๕ อุดมการณ์ชาตินิยมก็เริ่มมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเป็นการต่อต้านฝรั่งเศสและมีการจัดตั้งขบวนการเขมรอิสระหรือ Khmer Issarak ในปี ค.ศ. ๑๙๔๖ เพื่อทำการต่อต้านฝรั่งเศสด้วยกำลัง แต่ขบวนการเขมรอิสระก็มีอิทธิพลอยู่เฉพาะแถบพรมแดนตะวันตกและตอนเหนือซึ่งติดต่อกับไทยเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการแตกแยกระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในขบวนการนี้ด้วย อีกทั้งเจ้าสีหนุซึ่งมีฐานะเป็นกษัตริย์เขมรขณะนั้นก็พยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เรียกร้องการสนับสนุน

^๑ David J. Steinberg, In Search of Southeast Asia (New York : Praeger Publishers, 1971), p. ๗6 - 66.

^๒ Harrison, op. cit., p. 236.

จากมวลชนอยู่ตลอดเวลา^๑ ดังนั้นขบวนการนี้จึงไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะทำลายอำนาจของฝรั่งเศสได้ยกกำลังเหมือนอย่างขบวนการกษัตริย์เวียคมินห์ และเมื่อรัฐบาลใหม่ของเขมรซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยการสนับสนุนของฝรั่งเศสในปี ๑๙๔๗ ประกาศนโยบายให้ภัยโพธิ์มีการให้ภัยโพธิ์แก่สมาชิกในขบวนการนี้ สมาชิกบางส่วน of ขบวนการก็ยอมจำนนต่อรัฐบาลและเข้ามามีส่วนร่วมทางการ เมืองภายใต้ระบบพรรคตามกฎเกณฑ์ที่รัฐบาลได้วางไว้ต่อไป^๒

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ในเขมรก่อนที่เจ้าสีหนุจะเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างเต็มที่นั้น ไม่มีอุดมการณ์ใดที่มีอิทธิพลมากกว่าอุดมการณ์ทางศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ ทั้งนี้เพราะแนวความคิดของทางตะวันตกยังหลงไหลเข้ามาได้ไม่มากนัก อันเนื่องมาจาก การปกครองของฝรั่งเศสและความล่าช้าทางการศึกษาของชาวเขมรเอง ต่อมาเมื่อเจ้าสีหนุขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองก็เป็นเวลาที่เขมรเริ่มจะรับรู้อุดมการณ์ต่าง ๆ จากตะวันตก ซึ่งเจ้าสีหนุก็ทรงใช้ประโยชน์จากการเป็นผู้นำที่ "ชอบธรรม" ในสายตาของชาวเขมรปลุกฝังอุดมการณ์ต่าง ๆ ให้กับประชาชนในลักษณะที่ให้มีอยู่และเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของตนและความจำเป็นทางการเมืองอย่างเช่น การปลุกฝังความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นกลาง (Neutrality) หรือการพยายามสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการสร้าง "ชาติ" โดยใช้ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันทางพุทธศาสนา ช่วยลดช่องว่างของความเข้าใจระหว่างชนชั้นนำกับชาวนาลง^๓ หรือการยอมรับลัทธิมาร์กซิสม์ว่าในทางทฤษฎีแล้วเป็นสิ่งที่ดี แต่ปฏิเสธหลักการต่อสู้ระหว่างชนชั้น และย่ำวิธีปฏิบัติทางพุทธศาสนาแทน^๔ ฯลฯ ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้เราจะได้ทำการศึกษาต่อไปในบทความเกี่ยวกับเจ้าสีหนุกับการเมืองการปกครองของเขมร

^๑ Smith, op. cit., p. 31.

^๒ Kahin (ed.), op. cit., p. 608 - 609.

^๓ Ibid., p. 643.

^๔ Waddell, op. cit., p. 258 - 259.

โครงสร้างทางสังคม

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมนั้น มีส่วนสัมพันธ์กับกลุ่มทางการเมืองหรือการก่อตั้งของพลังทางการเมืองอยู่มาก ในบางประเทศโครงสร้างทางสังคมจะเป็นรากฐานสำคัญของพรรคการเมืองที่เดียว สภาพการณ์เช่นนี้อาจจะไม่ใช่ลักษณะสากล แต่ก็น่าจะมีประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางเพื่อการวิเคราะห์ระบบการเมืองทุกระบบไต่บ้าง

โครงสร้างทางสังคมของชาวเขมร นับตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงในยุคของเจ้าสีหนุ นั้นการจัดช่วงชั้นทางสังคมหรือ Social Stratification มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมของอินทุกับแนวความคิดทางศาสนาพุทธ กล่าวคือระบบการแบ่งชั้นทางสังคมนั้นมีที่มาจากระบบวรรณะของอินทุก แต่ในเขมรกฎเกณฑ์ของการแบ่งแยกชนชั้นไม่เข้มงวดกวดขันเหมือนระบบวรรณะของพวกอินทุก แม้ในยุคของอาณาจักรเขมรโบราณก็ตาม และยังได้รับอิทธิพลของแนวความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันจากศาสนาพุทธ เข้าไปอีก อันเป็นผลทำให้การเปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนไหวในสังคม (Social Mobility) เป็นไปได้โดยสะดวกยิ่งขึ้น โดยผ่านทางกระบวนการของศาสนาพุทธ ซึ่งหมายความว่าบุคคลทุกคนสามารถจะได้รับสถานะที่สูงในสังคมและได้รับการเคารพนับถือจากเพื่อนบ้านของตนได้ โดยการผ่านสมณเพศหรือการใช้ชีวิตเป็นพระหรือมีฉะนั้นก็แสดงออกซึ่งความรู้ทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง และ อุทิศชีวิตให้แก่ศาสนาอย่างสูงส่ง ฯลฯ สำหรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมบางอย่างและค่านิยมใหม่ ๆ บางประการที่ฝรั่งเศสได้เริ่มถ่ายทอดให้แก่เขมรนั้น มีผลกระทบกระเทือนน้อยมากต่อสังคมของชาวเขมรภายนอกกรุงพนมเปญ จนกระทั่งได้รับเอกราชแล้วนั้นแหละ การแพร่กระจายทางสังคม (Social Diffusion) จึงได้เริ่มแผ่ขยายมากขึ้น

โครงสร้างทางสังคมของเขมรก่อนที่จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส มีลักษณะเป็นการจัดลำดับชั้นที่เป็นแบบแผนซึ่ง เป็นมรดกตกทอดจากอดีต ชั้นยอดสุดในสังคมเขมรนั้นก็คือชั้นเจ้าหรือเชื้อพระวงศ์ (Royalty) ซึ่งหมายถึงกษัตริย์และพระญาติพระวงศ์ทั้งหลาย ชั้นเจ้านี้เมื่อผ่านการสืบต่อลงมา ๕ ชั้นแล้ว ก็จะหมดฐานะไปโดยปริยาย ยกเว้นแต่กษัตริย์

จะพระราชทานฐานันดรศักดิ์ให้ใหม่^๑ ถัดจากชนชั้นเจ้าลงมาเป็นพวกขุนนาง (Nobility) ซึ่งได้แก่พวกเชื้อพระวงศ์ที่อยู่ในลำดับต่ำกว่าชั้น ๕ ลงมา และบรรดาพราหมณ์กับผู้สืบตระกูลทั้งหลาย ชนชั้นเจ้าขุนนางและพราหมณ์นี้รวมกันเป็นพวกชนชั้นสูงในสังคมรองลงมาก็เป็นชนชั้นสามัญซึ่งมีจำนวนมากและมีฐานะ ตำแหน่ง แตกต่างกันไป ตำแหน่งที่สูงสุดในชนชั้นนี้ได้แก่บรรดาศักดิ์^๒ ในทางราชการที่เรียกว่า มंत्री (Montreys) นอกจากนั้นก็เป็นผู้ปฏิบัติราชการส่วนใหญ่อันเป็นชาวต่างชาติในสังคมเขมรได้แก่พวกทาส ซึ่งก็ยังคงแบ่งออกไปอีกว่าเป็นทาสโดยคตินี้หรือเป็นทาสเขลยเหล่านี้เป็นต้น

สำหรับชนชั้นสูง บรรดาเจ้าและขุนนางนั้นเป็นผู้ทำหน้าที่ทางด้านการปกครอง ดำรงตำแหน่งในทางราชการทั้งการทหารและพลเรือน โดยมีกษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุด และในทางทฤษฎีถือว่าทรงเป็นเจ้าของประเทศและประชาชน รวมทั้งเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาอุปถัมภ์กษัตริย์ บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ยังทรงฐานันดรศักดิ์อยู่ตลอดจนพวกที่กลายมาเป็นขุนนางแล้วเหล่านี้ เป็นแกนสำคัญในทางการเมืองการปกครองของเขมร โดยเข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในราชการทหารและพลเรือนที่สำคัญ ๆ ของประเทศ พวกเชื้อพระวงศ์ที่อยู่ในลำดับต่ำกว่าชั้น ๕ นั้น แม้จะเสียฐานันดรศักดิ์ไปแล้วแต่ก็ยังมียศบรรดาศักดิ์ทางด้านขุนนางซึ่งสืบต่อกันได้ อีกด้วย เพราะฉะนั้นจึงยังมีอิทธิพลประการเหนือสามัญชนอยู่เสมอ

นอกจากบรรดาขุนนางที่มีเชื้อสายเจ้าเหล่านี้แล้ว ตำแหน่งสูง ๆ อื่น ๆ ทางสังคมก็ขึ้นอยู่กับความพอพระทัยของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงแต่งตั้ง ในบางกรณีชนชั้นสามัญซึ่งมีชื่อเสียงที่ดีงามในทางการรบหรือมีความรู้ความสามารถที่ดีเด่นทางด้านต่าง ๆ ก็จะได้รับ

^๑ เจ้าสีหนุได้ทรงแต่งตั้งคนธรรมดา (ข้าราชการ) เป็น "สมเด็จ" ๓ คน คือ นายเปง นุต พลโท เญียง จุลง และ นายซ็อน ซาน.

^๒ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีบรรดาศักดิ์ก็มี เช่น นายทรงศักดิ์ กิจพาณิชย์ ได้รับการแต่งตั้งเป็น "ออกญา" ทรงศักดิ์ กิจพาณิชย์.

แต่งตั้งให้มีตำแหน่งเป็น "มนตรี" ตำแหน่งนี้เป็นฐานะเฉพาะตัว ไม่มีการสืบทอด และภษัตริย์สามารถที่จะถอดถอนได้ทุกเมื่อตามพระราชอัชฌาศัย อำนาจหน้าที่ของมนตรีนี้เปรียบกันว่าเป็นเสมือนหู ตา และแขนของพระมหากษัตริย์ เพราะทำหน้าที่ปกครองดินแดนต่าง ๆ ของอาณาจักร ซึ่งมนตรีบางคนก็ปกครองดินแดนที่ห่างไกล เมืองหลวงจะมีอำนาจค่อนข้างมากจนภษัตริย์ต้องคอยส่งกองทัพ และวิครอนอำนาจอยู่เสมอ เพื่อคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุดของพระองค์เอง สำหรับผลตอบแทนของผู้ดำรงตำแหน่งเป็นมนตรีนั้นได้จากบางส่วนของภาษีต่าง ๆ ที่เก็บจากที่ดินบางชนิด รายได้เหล่านั้นมนตรีจะต้องนำมาแบ่งปันให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ร่วมกับตน อาทิเช่น การรักษาความสงบ การเก็บภาษี การเกณฑ์แรงงาน และเกณฑ์ทหาร เหล่านี้เป็นต้น

บรรดาสามัญชนซึ่งได้แก่พวก พอค้า ชาวนา ช่างฝีมือ และอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนมากนั้นในทางปฏิบัติมีฐานะเป็นผู้สนับสนุนบรรดาผู้ปกครองและชนชั้นสูง โดยการเสียภาษีโดยแรงงานและโดยการรับราชการทหาร ชนชั้นสามัญเหล่านี้มักจะเลือกมนตรีคนใดคนหนึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ของตน มนตรีจะให้ความปลอดภัยและรักษาผลประโยชน์ให้ ในขณะที่เดียวกันก็เก็บภาษีและเกณฑ์แรงงานเป็นการตอบแทน ซึ่งคู่นี้ก็คล้ายกับระบบพิวคัลของยุโรปในสมัยกลาง ชั้นล่างสุดในสังคมหรือชนชั้นต่ำนั้น ได้แก่ พวกทาสอันมีทั้งทาสชั่วคราวและทาสถาวร ทาสชั่วคราวมักจะให้แก่พวกที่มีหนี้สินและต้องทำงานทดแทนจนกว่าจะหมดหนี้สิน ส่วนทาสถาวรมักจะให้แก่พวกเซลยศึก พวกอาชญากรหรือพวกกบฏ ตลอดจนชาวเขาที่จับมาได้ ซึ่งพวกนี้บุกรุกหลานที่เกิดออกมาก็จะกลายเป็นทาสไปด้วย บรรดาทาสเหล่านี้จะต้องนำไปลงทะเลเป็นนเป้นทางการว่าเป็นของผู้นิด และยังคงใช้เป็นตัววัดความมั่งคั่งของแต่ละบุคคลในสังคมอีกด้วย

สังคมเขมรในระยะก่อนที่จะตกอยู่ภายใต้อารักขาของฝรั่งเศสนั้น ระเบียบวิธีปฏิบัติระหว่างคนสามัญกับคนชั้นสูงหรือพวกเจ้านั้น มีวางไว้อย่างแน่นอนและความเป็นอยู่กับการใช้ชีวิตก็แตกต่างกันออกไปอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม นอกจากพวกเชื้อพระวงศ์ซึ่งจะต้องเป็นโดยกำเนิดแล้ว การเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงฐานะในสังคมของชาวเขมรในระยะนั้นก็สามรถจะเป็นไปได้ถึงแม้ค่อนข้างจะจำกัดอยู่บ้างก็ตาม นอกจากพวกทาสแล้ว ผู้ชายในสังคมเขมรก็สามารถเลื่อนฐานะของตนเองให้สูงขึ้นได้โดยผ่านการบวชเรียนในพุทธศาสนา

หรือได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นมนตรี ซึ่งคนสามัญที่มีความเฉลียวฉลาดหรือมีการศึกษา
ดีหรือมีโชคดี ก็อาจได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนี้ได้ ฯลฯ

ในระยะที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสและช่วงก่อนที่จะได้รับเอกราชนั้น
โครงสร้างของสังคมเขมรมิได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด เพียงแต่บางส่วนลดความสำคัญลง
ไปเท่านั้น กล่าวคือ สภาพสังคมยังมีรากฐานอยู่บนจารีตประเพณี ความแตกต่างระหว่างชน
ชั้นเจ้ากับสามัญชนก็ยังมีอยู่อย่างเห็นได้ชัด สำหรับบางส่วนของลดความสำคัญลงไปในนั้นก็ไต่แกชน
ชั้นขุนนาง ซึ่งเริ่มถูกแทนที่โดยระบบข้าราชการพลเรือน ปัจจุบันอย่างอื่นก็เริ่มมีความสำคัญ
เพิ่มขึ้นในการกำหนดฐานะของบุคคลในสังคม เช่นระดับการศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจ หรือ
การประกอบอาชีพ เป็นต้น การสืบทอดศรัทธาบรรพบุรุษของพวกตระกูลขุนนางก็ค่อย ๆ สูญสิ้น
ความสำคัญลงไป ทนชั้นหาสถูกขจัดไปโดยบรรดากลุ่มหลานทาส ได้รับการยอมรับให้เป็น
ประชาชนธรรมดา ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตาม บรรดาเชื้อพระวงศ์และพวกขุนนาง เหล่านี้ก็ยังคง
รับการยกย่องและยังคงฐานะของความเป็นชนชั้นสูงในสังคมอยู่อย่างเดิม

ในสังคมชนบทซึ่งเป็นสังคมของชาวเขมรส่วนมากนั้น ก็ยังคงมีสภาพสังคมที่ไม่สลับ
ซับซ้อนและมีความแตกต่างกันไม่มากนักในด้านสถานภาพของบุคคล ความแตกต่างของแต่ละ
บุคคลในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นก็มักจะขึ้นอยู่กับคุณสมบัติมากกว่าขึ้นอยู่กับกลุ่มสังคมที่บุคคลนั้นเป็น
สมาชิกอยู่ คุณสมบัติขั้นต้นของสถานภาพของบุคคลในสังคมชนบทก็ขึ้นอยู่กับ อายุ เพศ การ
ปฏิบัติคุณธรรม และการอุทิศตัวให้กับศาสนา เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งก็หมายความว่าผู้น้อยต้อง
เคารพผู้ใหญ่ ผู้เยาว์ต้องมีสัมมาคารวะต่อผู้สูงอายุ นอกจากนี้ความประพฤติที่ดีงามและการ
มีชื่อเสียงในด้านการเสียสละ อุทิศตนในทางศาสนาก็มีความสำคัญในการทำให้ได้รับสถานภาพ
สูงขึ้นในสังคม ได้รับการเคารพยกย่องจากผู้อื่น ความมั่งคั่งอย่างเฉียวมิได้แสดงให้เห็น
ถึงการมีอิทธิพลหรือเกียรติในสังคมชนบท แต่ความมั่งคั่งเป็นเครื่องมือหรือหนทางที่จะได้สิ่ง
เหล่านั้นมา ทั้งนี้เพราะการบริจาคหรือการให้ทรัพย์สินในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา
ย่อมทำให้บุคคลได้รับทั้งเกียรติและความยกย่องจากสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ฯลฯ สำหรับ
ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่นอกท้องถิ่นของชนนั้น ชาวชนบทก็จะให้เกียรติและความ

เคารพแก่ผู้ที่ได้รับการยอมรับโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เช่น พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์หรือเจ้าหน้าที่สำคัญ ๆ ของทางราชการ ตลอดจนบรรดาขุนนางที่มั่งคั่งด้วย ทั้งนี้เพราะพวกเขาอยากที่จะคัดสรรคุณสมบัติของบุคคลเหล่านี้ตามวิธีการที่ใช้อยู่ในชุมชนของเขาได้ จึงได้แต่ยอมรับเอาโดยปริยาย

สำหรับสังคมในเมืองของชาวเขมรนั้น ลักษณะโครงสร้างทางสังคมมีการแบ่งแยกมองเห็นได้ชัดเจนมากกว่าในชนบท และเริ่มมีความแตกต่างออกไปจากสังคมเดิม กล่าวคือสถานภาพและเกียรติของคนในสังคมเริ่มจะมีรากฐานมาจากการประกอบอาชีพ โดยการขยายตัวทางด้านการค้าและอุตสาหกรรมขนาดเล็กในสมัยการปกครองของฝรั่งเศสได้ก่อให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ ขึ้น และทำให้ชาวเขมรได้รับการศึกษาที่มีลักษณะเป็นสมัยใหม่ยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวในทางสังคม (Social Mobility) ที่มีอยู่อย่างจำกัดก็เริ่มผ่อนคลายลง ทั้งนี้เพราะคนเริ่มมีความต้องการ และพยายามที่จะปรับปรุงสถานภาพของตนเองให้ดีขึ้นตามโอกาสหรือช่องทางที่แต่ละคนมองเห็น ดังนั้นยกเว้นแต่ระดับชั้นยอดสุดของสังคมแล้ว สถานภาพของสังคมในเมือง เป็นสิ่งที่ไต่มาโดยการแสวงหามากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม บรรดาพวกชนชั้นขุนนางแต่ดั้งเดิมก็ยังเป็นกลุ่มสำคัญของชนชั้นนำอยู่ และมีอำนาจส่วนใหญ่ในทางการเมืองและการศาสนา ทั้งนี้เพราะพวกเขามีโอกาสและปัจจัยต่าง ๆ (เช่นเงิน) ในการที่จะเตรียมสร้างตนเองให้เป็นผู้นำในสังคมเมืองสมัยใหม่อยู่มากกว่ากลุ่มทางสังคมอื่น ๆ อย่งไรก็ตาม กลุ่มชนชั้นนำรุ่นใหม่ก็เริ่มมีขึ้นในสมัยการปกครองของฝรั่งเศสนี้ ซึ่งทำให้ช่องว่างระหว่างผู้นำชั้นเจ้าและผู้นำสามัญชนลดลงในทางปฏิบัติ แม้จะยังคงได้รับการยอมรับในทางทฤษฎีก็ตาม นอกจากนี้จำนวนชนชั้นกลางในตัวเมืองก็เริ่มจะเพิ่มพูนมากขึ้น อาทิเช่นพวกช่างฝีมือ พวกนักธุรกิจ ครู อาจารย์ และบรรดาข้าราชการซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดของบรรดาชนชั้นกลางในตัวเมือง พวกเหล่านี้ก็เริ่มที่จะแสวงหาโอกาสในการก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ถัดจากพวกชนชั้นกลางเหล่านี้ลงมาก็เป็นพวกกรรมกรเจ้าของร้านค้าเล็ก ตลอดจนพวกรับจ้างทำงานต่าง ๆ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดในสังคมเมือง ส่วนใหญ่แล้วพวกนี้มักจะได้แก่พวกที่โยกย้ายมาจากชนบท มีความชำนาญในการทำงานน้อยและขาดการศึกษา แต่โดยสรุป แม้สังคมเมืองของเขมรก็ยังมีลักษณะโครงสร้างที่กลุ่มผู้นำดั้งเดิมยังคงมีอำนาจอิทธิพลอยู่ เพียงแต่ว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงเริ่มจะมีมากขึ้นทุกขณะ อำนาจของกลุ่มผู้นำดั้งเดิมซึ่งได้แก่พวกขุนนางกำลังจะถูกกลทอนลง

โดยแนวความคิดสมัยใหม่ กอปรกับบรรดาชนชั้นกลางที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น และพยายามแสวงหาความก้าวหน้าในทางสถานภาพของตนให้ดียิ่งขึ้นด้วย สำหรับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ (Status Mobility) นั้น นอกจากบรรดาพวกเจ้าที่สืบสายเลือดซึ่งยังคงเป็นชนชั้นพิเศษอยู่แล้ว คนธรรมดาก็สามารถจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเกียรติยศที่เรียกว่า "สมเด็จ" (Somdech) ได้ ตำแหน่งนี้มีสถานะเท่าเทียมกับบรรดาเชื้อพระวงศ์ ถึงแม้ผู้ดำรงตำแหน่งจะไม่ได้กลายเป็นสมาชิกของชนชั้นเจ้าก็ตาม ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นสมเด็จตามปกติจะเป็นพระที่มีสมณศักดิ์สูง หรือเจ้าหน้าที่ตำแหน่งสำคัญของรัฐบาล และถึงแม้วิธีเปลี่ยนแปลงสถานภาพโดยอาศัยความรู้ความก้าวหน้าในอาชีพหรือความมั่งคั่งก็จะเพิ่มความสำคัญขึ้น แต่ทั้งในสังคมเมืองและชนบทของเขมรก็ยังยอมรับการเปลี่ยนแปลงสถานภาพโดยอาศัยศาสนาเป็นหลัก เช่นการบวชเรียนหรือการครองสมณศักดิ์สำคัญ ๆ ในทางศาสนา เป็นต้น และความประพฤติกว้างขวางเกี่ยวกับทางศาสนาก็มีส่วนสำคัญในการสร้างสถานภาพทางบุคคลอยู่ ตลอดจนการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วย ฯลฯ

ดังที่กล่าวมาแล้ว โครงสร้างทางสังคมของเขมรในระยะการขึ้นครองอำนาจของเจ้าสีหนุจึงยังมีลักษณะดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือมีการแบ่งแยกชนชั้นอย่างค่อนข้างชัดเจน แต่ก็เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพได้บ้าง โดยอาศัยตำแหน่งทางราชการและระบบศาสนาเป็นสื่อต่อมา แม้ว่าสังคมในเมืองจะเริ่มได้รับอิทธิพลจากต่างชาติ และมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและค่านิยมบางอย่าง แต่ก็ยังคงไม่ยอมทิ้งลักษณะของโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมไป เพราะฉะนั้นโครงสร้างทางสังคมของเขมรในระยะนั้นจึงยังอยู่ในกรอบของจารีตประเพณีอยู่มาก ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ย่อมจะมีอิทธิพลต่อวิถีการปฏิบัติทางการเมืองของเจ้าสีหนุอยู่บ้าง เป็นแน่ ไม่มากก็น้อย

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และประชากร

ภูมิศาสตร์

เขมรหรือกัมพูชาในระยะของเจ้านโรคมสีหนุนั้น เป็นประเทศที่จัดได้ว่าเล็กที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ มีเนื้อที่ประมาณ ๒๒,๐๐๐ - ๒๓,๐๐๐ ตารางไมล์ หรือ

ประมาณ ๑๘๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของแหลมอินโดจีน รูปร่างของประเทศไทยจัดได้ว่ามีขนาดกระทัดรัด (Compact) กล่าวคือมีลักษณะเกือบจะเป็นรูปห้าเหลี่ยมคานเท้า หรือวงกลมที่มีเส้นรอบวงคดเคี้ยว โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ใกล้จังหวัดกำแพงเพชร มีส่วนยาวที่สุดจากเหนือถึงใต้ประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร และส่วนกว้างที่สุดจากตะวันตกถึงตะวันออกประมาณ ๔๖๐ กิโลเมตร พรมแดนทางทิศเหนือของเขมรอยู่ติดกับไทยและลาว ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับเวียดนามใต้ ทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ก็ติดต่อกับประเทศไทยอีก ส่วนทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้นั้นติดต่อกับอ่าวไทยและเวียดนามใต้ รวมตลอดเส้นพรมแดนของประเทศเขมรมีความยาวทั้งสิ้นประมาณ ๒,๖๐๐ กิโลเมตร โดยมีพรมแดนติดต่อกับเวียดนามใต้อยู่ถึงประมาณ ๑,๐๒๕ กิโลเมตร และมีฝั่งทะเลติดกับอ่าวไทยยาวประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร ฯลฯ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของประเทศเขมรนั้น เป็นภูเขาและป่าดงอยู่ประมาณร้อยละ ๕๐ คือประมาณ ๓๕,๐๐๐ ตารางไมล์ ประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ หรือ ๗,๐๐๐ ตารางไมล์ เป็นที่ ๆ เป็นทะเลสาบและแม่น้ำลำคลอง นอกจากนี้ที่เหลืออีกประมาณ ๔๐ เปอร์เซ็นต์ หรือ ๒๔,๐๐๐ ตารางไมล์ จึงเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ซึ่งน้อยกว่า ๔,๐๐๐ ไมล์ของพื้นที่ส่วนนี้เท่านั้นที่ได้ถูกใช้ไปในการเพาะปลูกแล้ว ภูมิประเทศของเขมรอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะคล้ายอ่างน้ำ คือมีทะเลสาบใหญ่ (Tonle Sap) อยู่ราว ๆ ตอนกลางของประเทศ และรอบ ๆ ประเทศมีเทือกเขาสลับซับซ้อนติดต่อกันเป็นพืด ส่วนที่เป็นทิวเขาและป่านั้น ทางตอนเหนือของประเทศมีทิวเขาคงเร็ก ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างไทยกับเขมร ทางใต้ของทิวเขาคงเร็กลงมาก็มีภูเขาเล็ก ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก ภูเขาเหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำใหญ่น้อยที่ไหลลงสู่ทะเลสาบตอนกลางประเทศ สำหรับทางคานทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ก็มีทิวเขาสูงติดต่อกันเรื่อยลงมาจนถึงอ่าวไทย ซึ่งได้แก่เทือกเขาที่เรียกว่า Cadamomes Range และ Elephant Range ซึ่งทิวเขาเหล่านี้ได้ทอดขวางอยู่ระหว่างที่ราบตอนกลางของประเทศกับชายฝั่งแคบ ๆ ส่วนหนึ่งของประเทศที่อยู่ติดกับอ่าวไทย อันทำให้เป็นการยากที่จะเข้าถึงบริเวณชายฝั่งส่วนนี้ หรือสร้างเมืองท่าขึ้นใหม่ในบริเวณนี้ ส่วนทางตะวันออกเฉียงและตะวันออกเฉียงเหนือนั้น เป็นที่ราบสูงดาลัค (Darlac Plateau hills) ซึ่ง

สูงเกือบ ๓,๐๐๐ ฟิต และติดต่อกับที่ราบสูงตอนกลางของเวียดนามใต้ด้วย บริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขมรเผ่าต่าง ๆ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าทิวเขาและที่ราบสูงเกือบจะล้อมรอบที่ราบตอนกลางประเทศที่เดียว จะยกเว้นก็แต่ส่วนริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ไหลลงสู่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในเวียดนามใต้เท่านั้น

บริเวณที่ราบตอนกลางของประเทศเขมร มีลักษณะค่อย ๆ ลาดต่ำจากทางตะวันตกลงมาทางใต้ จนถึงลุ่มแม่น้ำโขงและเขตแดนที่ติดต่อกับเวียดนามใต้ พื้นที่ส่วนนี้เต็มไปด้วยทุ่งหญ้าและ เป็นพื้นดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกและให้ผลดี แม้จะใช้วิธีการเพาะปลูกที่ง่ายที่สุดก็ตาม^๑ นอกจากบริเวณที่ราบตอนกลางนี้แล้ว ก็ยังมีบริเวณที่ราบลุ่มรอบ ๆ ทะเลสาบซึ่งในฤดูฝนน้ำจะท่วมขึ้นมาจากทะเลสาบและแม่น้ำสายต่าง ๆ ปกคลุมบริเวณแถบนี้ ทำให้พื้นที่ของทะเลสาบกว้างขวางขึ้น กินบริเวณถึง ๗๗๐ ตารางไมล์ ครั้นพอในฤดูแล้งระหว่างเดือนพฤศจิกายนจนถึงเมษายน พื้นที่ของทะเลสาบจะลดลงเหลือประมาณ ๑๐๐ ตารางไมล์ ทำให้บริเวณที่เคยมีน้ำท่วมอยู่เดิมนั้นกลายเป็นที่ดินที่ชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์สำหรับการเพาะปลูก และยังมีแหล่งน้ำอื่น ๆ ที่เต็มไปด้วยปลาอยู่หลายแห่ง^๒ ดังนั้นทะเลสาบแห่งนี้จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำรงชีวิตและระบบเศรษฐกิจของชาวเขมร

สำหรับภูมิอากาศของประเทศเขมรนั้น เป็นแบบร้อนชื้นอยู่เกือบตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๘๒ องศาฟาเรนไฮต์ ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ในช่วงระหว่าง ๗๕ ถึง ๘๐ องศาฟาเรนไฮต์ จากเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมเป็นฤดูฝน และจากเดือนพฤศจิกายนถึงเมษายนเป็นฤดูแล้ง อย่างไรก็ตามในฤดูแล้งก็ยังคงมีฝนตก แม้จะน้อยกว่าในฤดูฝน แต่บางครั้งปริมาณฝนตกเฉลี่ยใน ๒๔ ชั่วโมงก็มีมากเท่า ๆ กับในฤดูฝนที่เดียว ดังนั้นภูมิอากาศของประเทศเขมรจึงกล่าวได้ว่าสามารถทำการเพาะปลูกได้เกือบตลอดปี ซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่

^๑ Steinberg, op. cit., p. 20.

^๒ Ibid., p. 21.

อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์

ในด้านคมนาคมภายในประเทศเขมร จัดได้ว่ามีความสะดวกพอใช้ กล่าวคือมี
 ทางน้ำภายในประเทศที่สามารถใช้ในการคมนาคมขนส่งได้อย่างดี อันได้แก่แม่น้ำโขง ซึ่งไหล
 จากทางเหนือลงมาทางใต้ผ่านทางทิศตะวันออกของที่ราบกลางประเทศและแยกออกเป็น ๒ สาย
 ที่ตอนใต้ของกรุงพนมเปญ โดยสายหนึ่งกลายเป็นแม่น้ำบาสัค (Bassac) และอีกสายหนึ่ง
 ยังเรียกว่าแม่น้ำโขง ซึ่งทั้ง ๒ สายนี้จะไหลผ่านสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในเวียดนามใต้ลงสู่
 ทะเลจีนตอนใต้ในที่สุด แม่น้ำทั้ง ๒ สายนี้ยังประกอบด้วยทางน้ำต่าง ๆ อีกมากมาย อาทิ
 เช่นยังมีแม่น้ำอีก ๗ สายไหลลงสู่แม่น้ำโขง นอกจากนี้ก็ยังมีทางน้ำอีก ๑๐ สายที่ไหลลงสู่ทะเล
 สาบตอนกลางประเทศและทางน้ำอีก ๘ สายที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ซึ่งแม้จะเดินเรือไม่ได้ในฤดู
 แล้ง แต่ในฤดูฝนก็สามารถใช้เดินเรือได้เป็นระยะทางรวม ๑,๐๐๐ ไมล์ ดังนั้นเราจะเห็น
 ได้ว่าการคมนาคมติดต่อทางน้ำภายในประเทศเขมรสามารถจะทำให้มากมายหลายทางด้วยกัน
 จนทำให้การคมนาคมทางถนนและทางรถไฟหรือทางอากาศไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร การ
 สร้างถนนไม่แผ่ขยายมากนัก จะรวมอยู่เฉพาะแต่ในแถบที่มีประชากรอยู่หนาแน่น ซึ่งก็ได้แก่
 บริเวณริมแม่น้ำต่าง ๆ และทะเลสาบนั้นเอง อย่างไรก็ตามในเขมรมีถนนที่จัดว่าอยู่ในสภาพ
 ค่อนข้างพอสมควร อันได้แก่บรรดาถนนลาดยางเชื่อมระหว่างกรุงพนมเปญกับเมืองสำคัญ ๆ ของ
 จังหวัดต่าง ๆ ถนนนี้มุ่งที่จะแยกย้ายติดต่อไปถึงประเทศไทย ลาว และเวียดนามใต้อีกด้วย
 นอกจากถนนสายดังกล่าวแล้วก็มีถนนเชื่อมต่อกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ของประเทศอื่น ซึ่งโดยทั่วไป
 ไปเป็นถนนลูกรังใช้ได้สะดวกในฤดูแล้งเท่านั้น สำหรับในด้านทางรถไฟในเขมรที่สมบูรณ์นั้นมีความ
 ยาวประมาณ ๒๕๐ - ๒๕๐ ไมล์ เชื่อมระหว่างพนมเปญกับกรุงเทพผ่านทางศรีโสภณ
 สายที่สองเชื่อมระหว่างพนมเปญกับสีหนุวิลล์ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญของประเทศ ยังสร้างไม่
 สำเร็จสมบูรณ์ตามโครงการที่วางไว้ ส่วนการคมนาคมทางอากาศที่สำคัญก็อาศัยท่าอากาศยาน
 เสียมราฐ ท่าอากาศยานกัมปงจาม และท่าอากาศยานสีหนุวิลล์ ซึ่งท่าอากาศยานเหล่านี้
 ส่วนใหญ่มีประโยชน์ในการท่องเที่ยว หรือการติดต่อกับภายนอกประเทศและบริเวณที่ราบสูง
 ตามชายแดนซึ่งยากที่จะติดต่อได้โดยทางถนนและทางรถไฟ ฯลฯ

อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์

ในด้านคมนาคมภายในประเทศเขมร จัดได้ว่ามีความสะดวกพอใช้ กล่าวคือมี
 ทางน้ำภายในประเทศที่สามารถใช้ในการคมนาคมขนส่งได้อย่างดี อันได้แก่แม่น้ำโขง ซึ่งไหล
 จากทางเหนือลงมาทางใต้ผ่านทางทิศตะวันออกของที่ราบกลางประเทศและแยกออกเป็น ๒ สาย
 ที่ตอนใต้ของกรุงพนมเปญ โดยสายหนึ่งกลายเป็นแม่น้ำบาสัค (Bassac) และอีกสายหนึ่ง
 ยังเรียกว่าแม่น้ำโขง ซึ่งทั้ง ๒ สายนี้จะไหลผ่านสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในเวียดนามใต้ลงสู่
 ทะเลจีนตอนใต้ในที่สุด แม่น้ำทั้ง ๒ สายนี้ยังประกอบด้วยทางน้ำต่าง ๆ อีกมากมาย อาทิ
 เช่นยังมีแม่น้ำอีก ๗ สายไหลลงสู่แม่น้ำโขง นอกจากนี้ก็ยังมีทางน้ำอีก ๑๐ สายที่ไหลลงสู่ทะเล
 สาบตอนกลางประเทศและทางน้ำอีก ๘ สายที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ซึ่งแม้จะเดินเรือไม่ได้ในฤดู
 แล้ง แต่ในฤดูฝนก็สามารถใช้เดินเรือได้เป็นระยะทางรวม ๑,๐๐๐ ไมล์ ดังนั้นเราจะเห็น
 ได้ว่าการคมนาคมติดต่อทางน้ำภายในประเทศเขมรสามารถจะทำได้มากมายหลายทางด้วยกัน
 จนทำให้การคมนาคมทางถนนและทางรถไฟหรือทางอากาศไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร การ
 สร้างถนนไม่แต่ขยายมากนัก จะรวมอยู่เฉพาะแต่ในแถบที่มีประชากรอยู่หนาแน่น ซึ่งก็ได้แก่
 บริเวณริมแม่น้ำต่าง ๆ และทะเลสาบนั้นเอง อย่างไรก็ตามในเขมรก็มีถนนที่จัดว่าอยู่ในสภาพ
 ดีมากพอสมควร อันได้แก่บรรดาถนนลาดยางเชื่อมระหว่างกรุงพนมเปญกับเมืองสำคัญ ๆ ของ
 จังหวัดต่าง ๆ ถนนนี้มุ่งที่จะแยกย้ายติดต่อไปถึงประเทศไทย ลาว และเวียดนามใต้อีกด้วย
 นอกจากถนนสายดังกล่าวแล้วก็มีถนนเชื่อมต่อกันระหว่างส่วนต่าง ๆ ของประเทศอื่น ซึ่งโดยทั่วไป
 เป็นถนนลูกรังใช้ได้สะดวกในฤดูแล้งเท่านั้น สำหรับในด้านทางรถไฟในเขมรที่สมบูรณ์นั้นมีความยาวประมาณ ๒๕๐ - ๒๕๐ ไมล์ เชื่อมระหว่างพนมเปญกับกรุงเทพมหานครผ่านทางศรีโสภณ
 สายที่สองเชื่อมระหว่างพนมเปญกับสีหนุวิลล์ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญของประเทศ ยังสร้างไม่
 สำเร็จสมบูรณ์ตามโครงการที่วางไว้ ส่วนการคมนาคมทางอากาศที่สำคัญก็อาศัยท่าอากาศยาน
 เสียมราฐ ท่าอากาศยานกัมปงจาม และท่าอากาศยานสีหนุวิลล์ ซึ่งท่าอากาศยานเหล่านี้
 ส่วนใหญ่มีประโยชน์ในการท่องเที่ยว หรือการติดต่อกับภายนอกประเทศและบริเวณที่ราบสูง
 ตามชายแดนซึ่งยากที่จะติดต่อได้โดยทางถนนและทางรถไฟ ฯลฯ

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเขมรดังกล่าวมาแล้ว เราก็พอจะอนุมานได้ว่า การคมนาคมติดต่อภายในประเทศเขมรนั้น เป็นไปได้โดยสะดวกพอสมควร ทั้งนี้เพราะมีทางน้ำตามธรรมชาติอยู่มาก มีถนนอยู่ตามแหล่งชุมชนที่สำคัญ ๆ กอปรกับประเทศเขมรมีขนาดเล็ก และชาวเขมรก็มักจะอยู่รวมกลุ่มกันในที่ราบตอนกลางประเทศ ตามทะเลสาบและบริเวณริมแม่น้ำต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากบริเวณเนื้อที่ทำกินของประเทศซึ่งมีเพียง ๑ ใน ๔ ของประเทศเท่านั้นที่ถูกบุกเบิกใช้ทำการเกษตรกรรม ลักษณะการอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่กระจัดกระจาย และเส้นทางคมนาคมติดต่อที่ไปถึงกันได้โดยง่ายนี้จึงเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ซึ่งเป็นวิธีการปกครองที่เขมรใช้อยู่เรื่อยมาไม่น้อยทีเดียว นอกจากนี้ภูมิอากาศแบบร้อนชื้นและความอุดมสมบูรณ์ของประเทศ ทำให้ชาวเขมรส่วนใหญ่มีนิสัยเฉื่อยชา ไม่ทะเยอทะยานและปราศจากความคิดริเริ่ม ซึ่งทำให้ง่ายยิ่งขึ้นต่อการปกครองแบบใช้อำนาจ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่น่าพิจารณาอีกประการหนึ่งของประเทศเขมรก็คือ ภูมิประเทศแบบที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตอนกลาง และตามพรมแดนของประเทศเกือบจะถูกล้อมรอบไปด้วยทิวเขาและที่ราบสูง ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นอันสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ของชาวเขมร ที่ถูกรุกรานจากประเทศข้างเคียงทั้งสอง คือไทยและเวียดนาม จนทำให้ต้องรวมกันอยู่ในบริเวณที่คิดว่าอุดมสมบูรณ์ที่สุด และมีปราการหรือภูมิประเทศตามธรรมชาติที่ยากต่อการเข้าตี ซึ่งโดยนัยนี้เราก็พอจะพิเคราะห์ได้ว่า ประเทศใกล้เคียงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจีน ไทย หรือเวียดนาม ย่อมมีอิทธิพลต่อแนวความคิดหรือทัศนคติทางการเมืองของชาวเขมรโดยทั่วไปอยู่บ้างไม่มากนักน้อย แต่ในขณะที่เดียวกันชาวเขมรก็มีความรักในดินแดนดินและเอกลักษณ์ประจำสังคมของตนอยู่มาก มิฉะนั้นก็คงจะไม่สามารถรอดพ้นจากการคุกคามและแผ่ขยายอำนาจของประเทศใกล้เคียงมาได้จนถึงปัจจุบันนี้ จน David J. Steinberg เขียนไว้ว่า "ชาวเขมรยินดีที่จะถูกประหารมากกว่าที่จะถูกเนรเทศออกนอกประเทศ"^๑ โดยนัยดังกล่าวนี้สภาพภูมิศาสตร์ย่อมจะมีอิทธิพลในการกำหนดระบอบการเมืองการปกครองของเขมรในยุค

^๑ Steinberg, *op. cit.*, p. 36.

เจ้าสีหนุที่เราจะทำการศึกษาคือไปอยู่ด้วยส่วนหนึ่งไม่มากนัก

สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของประเทศเขมรในสมัยก่อนการโค่นล้มเจ้าสีหนุ มีลักษณะไม่แตกต่างจากประเทศอื่นใดในเอเชียอาคเนย์แต่อย่างใด กล่าวคือ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ที่มีข้าว เป็นพืชหลักและเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ จะเห็นได้จากสถิติที่ว่า ๘๐ เปอร์เซ็นต์ของผลเมืองเขมรทั้งหมดทำมาหาเลี้ยงชีพจากที่ดิน และจากจำนวนที่ดินประมาณ ๔,๔๘๐,๐๐๐ เฮคเตอร์ที่ชาวเขมรทำกินอยู่ขณะนั้นนั้น ถูกใช้ไปในการปลูกข้าวถึงประมาณ ๓ ล้านเฮคเตอร์^๑ อย่างไรก็ตามผลผลิตข้าวของเขมรอยู่ในระดับต่ำมากในโลกคือประมาณ ๐.๕ เมตริกตัน หรือน้อยกว่านั้นต่อเฮคเตอร์ ทั้งนี้เพราะวิธีการเพาะปลูกที่ยังล้าสมัยอยู่ แต่เขมรก็ยังพอจะมีสิ่งเป็นสินค้าออกได้ ปัญหาสำหรับชาวไร่ชาวนาเขมรนั้น เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับสินเชื่อหรือเงินทุน ไม่ใช่ปัญหาเกี่ยวกับที่ดิน เนื่องจากว่าชาวเขมรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง ถึงแม้จะเป็นจำนวนไม่มากนักก็ตาม ซึ่งอันที่จริงแล้วที่ทำกินในเขมรยังเหลืออีกมาก แต่ในเขมรยังมีปัญหาเรื่องแรงงานที่จะใช้เพียงพอ และกรรมวิธีที่จะใช้ในการผลิตก็ยังล้าหลัง เกินกว่าที่จะทำการผลิตให้ได้เต็มที่

ยางพาราเป็นพืชที่สำคัญรองลงมาจากข้าว เนื้อที่ที่ใช้ปลูกยางส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา แต่ก็ยังมีบริเวณอื่นที่เหมาะสมแก่การปลูกยางด้วยเช่นกัน ทว่ายังไม่ได้ถูกประโยชน์อย่าง เป็นพืชที่ฝรั่ง เศรษฐกิจได้เข้ามาลงทุนไว้ตั้งแต่สมัยที่เขมรยังเป็นอาณานิคม จึงเป็นพื้นฐานอย่างดีแก่ชาวเขมร ทำให้การลงทุนเกี่ยวกับยางในเขมรจัดได้ว่าเป็นการลงทุนขนาดใหญ่ และผลผลิตที่ได้ก็เป็นผลิตผลกิ่งอุตสาหกรรม นอกจากข้าว ยางพาราแล้ว พืชที่สำคัญในเขมรก็มีข้าวโพด พริกไทย ซึ่งสามารถส่งเป็นสินค้าออกได้^๒ ส่วนพืชอื่น ๆ เช่น ยาสูบ ปอ

^๑Kahin (ed.), op. cit., p. 632.

^๒Waddell, op. cit., p. 314 - 315.

ฝ่าย ฯลฯ นั้นสำหรับใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคในประเทศเป็นสำคัญ

ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของ เขมรก็คือปลา ทะเลสาบน้ำจืดตอนกลางประเทศ เขมร เป็นแหล่งจับปลาที่จับปลาได้มากที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ ปริมาณการจับปลาน้ำจืดของเขมรเฉลี่ยแล้วจะใกล้เคียงประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ - ๑๕๐,๐๐๐ ตันต่อปี ส่วนการจับปลาทะเล จะตกประมาณ ๑๐,๐๐๐ ตันต่อปี ยอดรวมการบริโภคภายในประเทศมีประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ตัน เท่านั้น ที่เหลือถูกส่ง เป็นสินค้าออก^๑ ทั้งในรูปสดและแห้งซึ่งที่เราทราบกันก็อยู่แล้ว ทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่นของ เขมรที่สำคัญก็มีป่าไม้ ซึ่งมีเพียง ๒๕% ของบริเวรทั้งหมดเท่านั้นที่ถูก นำมาใช้ประโยชน์และยังมีส่วนที่ยังไม่สามารถเข้าถึงได้อีกประมาณ ๒๑% นับได้ว่าเขมรมี ทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าไม้มากพอสมควรทีเดียว ส่วนทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่นนั้น ความสามารถในการนำมาใช้ประโยชน์ของชาวเขมรยังมีอยู่จำกัดมาก จึงยังไม่เป็นที่แน่นอนว่า มีอะไรบ้าง และเป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจแค่นี้ ฯลฯ^๒

การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเขมร ยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ การอุตสาหกรรมต่าง ๆ ส่วนมากมักจะเป็นอุตสาหกรรมพื้นฐาน ผลผลิตต่าง ๆ ทางอุตสาหกรรมก็เพียง อำนาจความสะดวกที่จำเป็นสำหรับประชาชนภายในประเทศเท่านั้น^๓ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง โรงไฟฟ้า เป็นต้น และโรงงานเหล่านี้ก็มีขึ้นในสมัยการปกครอง ของฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในยุคที่เจ้าสีหนุขึ้นครองอำนาจนั้นก็มียุทธศาสตร์เพิ่มขึ้นบ้าง จากการช่วยเหลือของประเทศฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เช่น จีนแดง และเชกโกสโลวาเกีย แต่ก็มีอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งในด้านเทคนิค ประสิทธิภาพในการผลิต การหาตลาดเหล่านี้

^๑ Kahin (ed.), op. cit., p. 634.

^๒ Ibid., p. 634.

^๓ Ibid., p. 634 - 635.

เป็นต้น ๑ อย่างไรก็ตามการช่วยเหลือจากต่างประเทศมีประโยชน์ในด้านการสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน ทางรถไฟ สนามบิน และเมืองท่าอยู่มาแต่ที่เดียว ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อทางเศรษฐกิจของเขมรที่สำคัญก็ได้แก่ ปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ที่เขมรไม่ยอมรับการช่วยทางทหารและเศรษฐกิจจากสหรัฐ พร้อมทั้งรัฐบาลเข้าควบคุมธนาคารต่าง ๆ และกิจการเกี่ยวกับการส่งสินค้าออก-ส่งสินค้าเข้าทั้งหมด ซึ่งทำให้รัฐบาลเขมรประสบปัญหาทางด้านگردငါး เพราะขาดเงินงบประมาณบางส่วนไป และประชาชนในเมืองก็ได้รับความลำบากเพิ่มขึ้นในการอุปโภคบริโภค ซึ่งแต่เดิมมีสินค้าจากภายนอกเข้ามาขายในตลาดภายในประเทศอย่างพอเพียง และยังมีปัญหาเกี่ยวกับการคอร์รัปชันในบรรดาข้าราชการที่เข้าไปทำการควบคุมเศรษฐกิจส่วนต่าง ๆ เหล่านี้อีกด้วย อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจในชนบทของเขมร ยังไม่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากปัญหาเหล่านี้ เพราะสภาพเศรษฐกิจในชนบทยังไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงในส่วนที่สำคัญ สำหรับปัญหาโดยทั่วไปของระบบเศรษฐกิจเขมรนั้น ก็คล้ายคลึงกับปัญหาของหลายประเทศในเอเชียอาคเนย์ คือการที่อำนาจทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ตกอยู่ในกำมือของชาวจีนและชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยภายในประเทศ พวกนี้เป็นนายทุนใหญ่เงิน พอค้าคนกลาง และเจ้าของปัจจัยในการผลิตบางอย่าง ฐานะความเป็นอยู่โดยทั่วไปก็ดีกว่าชาวเขมร ทำให้ชาวเขมรส่วนมากไม่มีใครจะพอใจเท่าใดนัก

ดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจของเขมรยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดการเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่ในขณะที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมนั้นก็ยังมีวิธีการผลิตที่ค่อนข้างล้าหลัง ทำให้ไม่ได้รับผลเต็มที่ ทรัพยากรธรรมชาติหลาย ๆ อย่างของเขมร เช่น ที่ดินป่าไม้ หรือแรงงานเหล่านี้ ยังไม่ได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนทางอุตสาหกรรมนั้นแทบจะไม่มีเลย แม้จะเริ่มมีโรงงานบางอย่างเช่น โรงงานทอผ้า โรงงานกระดาษ โรงงานไม้อัด โรงงานซีเมนต์ ฯลฯ แต่ก็ยังไม่ค่อยช่วยพัฒนา

๑ Michael Leifer, Cambodia : the search for security (New York: Frederick A. Praeger, 1967), p. 7.

เศรษฐกิจให้เขมรมากนัก^๑ เพราะฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ถึงจะมีความแตกต่างระหว่างลักษณะเศรษฐกิจในเมืองกับในชนบท แต่โดยทั่วไปแล้วสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจของ เขมรในช่วงของเจ้าสีหนุยังคงไม่เอื้ออำนวยต่อการรวมตัว เป็นกลุ่มทางการ เมืองตามแบบระบบการ เมืองสมัยใหม่ ชาวเขมรในชนบทซึ่ง เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงคุ้นกับการใช้ชีวิตแบบ เก่าและไม่ได้รับอิทธิพลอย่างเพียงพอ จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ เป็นสมัยใหม่ที่เริ่มมีขึ้นในตัวเมือง ดังนั้นวัฒนธรรมทางการ เมืองแบบเก่า ย่อมจะมีบทบาทอยู่มากในชนบท ซึ่งเราจะได้พิจารณากันในตอนต่อไป

สภาพแวดล้อมทางค่านประชากร

ถ้าหากจะดูกันในเรื่องจำนวนแล้ว ประชากรในเขมรมีลักษณะ เกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน (Homogeneous Population) ทั้งนี้เพราะ ๘๕% ของประชากรทั้งหมดเป็นชาวเขมร^๒ มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ศาสนาและภาษาอย่างเดียวกัน อย่างไรก็ตามปัญหาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศก็มีความสำคัญอยู่มากพอสมควร ชนกลุ่มน้อยที่สำคัญในเขมรก็ได้แก่ชาวจีนและเวียดนาม ซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งรกรากอย่างเป็นลำเป็นสันโดยการนำเข้ามาของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสใช้พวกนี้เป็นตัวแทนทางการค้าบ้าง เป็นลูกจ้างหรือช่างฝีมือในกิจการบางอย่างของคนบ้าง และพวกนี้ก็ได้รับสิทธิพิเศษบางประการในฐานะ เป็นคนในปกครองของฝรั่งเศส เมื่อเขมรได้รับเอกราชแล้ว พวกนี้ก็ยังคงอาศัยอยู่อย่างเดิม และเนื่องจากได้รับการปูพื้นฐานทางเศรษฐกิจมาพอใช้ จากในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส กอปรกับความขยันขันแข็งและความเฉลียวฉลาดในการประกอบอาชีพ ทำให้พวกนี้ยังคงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขมรอย่าง เลี่ยงไม่ได้ มาตรการในการโอนกิจการบางอย่าง

^๑ Ibid.

^๒ Area Handbook for Cambodia, op. cit., p. 1.

มาเป็นของรัฐ (Nationalization) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๓ - ๑๙๖๔ ก็เป็นความพยายาม
ประการหนึ่งเพื่อที่จะสร้างคุณภาพให้เกิดขึ้นในวิถีชีวิตทาง เศรษฐกิจของประเทศ^๑

ชนกลุ่มน้อยชาวจีนและชาวเวียดนามนี้ ส่วนมากอาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ ในพนมเปญ
นั้น ๒ ใน ๓ ของชาวเมือง เป็นพวกชนกลุ่มน้อยซึ่งประกอบด้วยชาวจีนและ เวียดนาม เป็นสำคัญ
ปัญหาที่เกิดจากชาวจีนและเวียดนาม นอกจากเรื่องการเข้ามามีอำนาจในทางเศรษฐกิจแล้ว
ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ชาวจีน ซึ่งมีประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ คน และชาวเวียดนาม
ซึ่งมีประมาณ ๘๕๐,๐๐๐ คนในเขมนั้น ต่างก็พยายามรักษาเอกลักษณ์ประจำชาติของตนไว้
และถือตนเองว่าเป็นชุมชนส่วนหนึ่งต่างหากจากชาวเขมร ไม่ยอมถูกกลืนหรือผสมปนเป เข้ากับ
ชาวเขมรอย่างสนิทสนม^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเวียดนามนั้น เชื่อกันว่าเป็นพวกนิยม เวียดนามเหนือ
ซึ่งให้การสนับสนุนพวกเวียตมินห์ในเขมร และพรรคคอมมิวนิสต์ (พรรคประชาชน)
ของเขมรด้วยนอกจากนี้พวกคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ยังแทรกซึมเข้าไปในส่วนต่าง ๆ ของสมาคม
ชาวเวียดนาม (Viet Kieu) ตลอดจนโรงเรียนและหนังสือพิมพ์ของชาวเวียดนามในเขมร
อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติชาวเวียดนามเหล่านี้จะยังไม่มียุทธนาการ เมืองระดับ
ชาติก็ตาม^๓ เพราะฉะนั้นด้วยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และท่าทีดังกล่าวของชาวเวียดนาม
จึงทำให้ชาวเขมรมีความไม่พอใจชาวเวียดนามมากกว่าชนชาติอื่น ชาวจีนซึ่งแม้จะมีพฤติกรรม
คล้ายคลึงกับชาวเวียดนามในแง่ของการแบ่งแยกตนเองจากชาวเขมร และยังมีความผูกพัน
นิยมในดินแดนดินใหญ่ของตนอยู่ แต่ชาวจีนก็ไม่ค่อยจะแสดงออกทางการเมืองแม้ได้การกระตุ้น
จากคอมมิวนิสต์อยู่ในกลุ่มชนของตนอยู่บ้างก็ตาม นอกจากนั้นในประวัติศาสตร์ชาวจีนก็ไม่เคย

^๑ Leifer, op. cit., p. 12.

^๒ Kahin (ed.), op. cit., p. 636 - 637.

^๓ Leifer, op. cit., p. 11.

เขาแทรกแซงกำลังต่ออาณาจักร เขมรแต่อย่างใด ทศกศิกของชาวเขมรที่มีต่อชาวจีนจึงเป็นไปในทางที่ดี ได้รับการยกย่องยอมรับจากชาวเขมรพอสมควร ทำให้กลุ่มชาวจีนมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลเขมรได้ดีพอใช้เหมือนในประเทศไทยเรา

ชนกลุ่มน้อยในเขมรนอกจากชาวจีนและเวียดนามแล้ว ก็ยังมีพวกจามซึ่งมีจำนวนราว ๑๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นมุสลิม พวกนี้สืบเชื้อสายมาจากชาวอาณาจักรจัมปา ซึ่งถูกเวียดนามตีแยกไปในอดีต พวกนี้ไม่มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจแต่อย่างใด จึงไม่เป็นที่วิตกกังวลต่อการปกครองของเขมรมากนัก พวกที่ก่อให้เกิดปัญหาที่น่าหนักใจสำหรับรัฐบาลเขมรก็คือ พวกชาวเขาทางพรมแดนตะวันออก ซึ่งเรียกว่า Khmer Loeu หรือ Phnong พวกนี้มักจะอพยพไปมาข้ามเขตแดนระหว่างเขมรและเวียดนามได้ หาเลี้ยงชีพโดยการทำไร่เลื่อนลอย ทำให้เกิดปัญหาระหว่างเขมรกับเวียดนามได้บ่อย ๆ นอกจากนี้พวกเวียดนามเหนือยังพยายามแทรกซึมเข้ามาอยู่ในชาวเขาพวกนี้อีกด้วย รัฐบาลเขมรได้พยายามแก้ปัญหาโดยชักชวนคนเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่หลายหมื่นคนให้ตั้งรกรากเป็นหมู่บ้านอย่างถาวรอยู่ห่างจากพรมแดน โดยรัฐบาลช่วยเหลือสนับสนุนในการก่อสร้าง และให้ความสะดวกในการดำรงชีวิตทางด้านอื่น ๆ ด้วย ส่วนชาวเข่าอีกพวกหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ทางภูเขาตามตะวันตก รัฐบาลเขมรก็พยายามใช้นโยบายผสมกลมกลืน (Assimilation Policy) เช่นกัน แต่ที่ดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเนื่องจากบริเวณนั้นเป็นบริเวณที่ยากต่อการเข้าถึง^๑ อย่างไรก็ตามทางตะวันตกไม่มีปัญหามากเท่าทางตะวันออก

สำหรับชาวพื้นเมืองเขมรซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ มักจะมีอาชีพเป็นชาวนา ชาวไร่ หรือข้าราชการ บางส่วนก็ออกบวชใช้ชีวิตอยู่ในสมณเพศ ชาวเขมรส่วนใหญ่มักจะอยู่ในชนบท* ใช้ชีวิตอย่างง่าย ๆ พื้น ๆ ใช้ของที่เป็นของท้องถิ่น แต่ละหมู่บ้านสามารถที่จะอยู่ได้

^๑ Kahin (ed.), *op. cit.*, p. 637 - 638.

* Lei - fer ให้สถิติไว้ว่า ในกรุงพนมเปญประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ถึง ๒ ใน ๓ ของผู้อยู่อาศัยในเมืองทั้งหมด (หน้า ๑๐).

ด้วยตัวเอง เพราะผลผลิตของทุกอย่างเพื่อการอุปโภคบริโภคในครอบครัวเท่านั้น ความเชื่อทางศาสนาตลอดจนขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในบางเมือง ยังไม่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทมากนัก แม้จะเริ่มมีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ แพร่หลายไปสู่ชนบทบ้างแล้วก็ตาม อาทิ เช่น วิทยุทรานซิสเตอร์ หรือรถจักรยาน เป็นต้น^๑ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชาวเขมรในชนบทจึงยังขาดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและไม่มีความทะเยอทะยานที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ระบบการศึกษาของเขมรก็ยังล้าหลังมาก เพราะฝรั่งเศสไม่ไ้ปูพื้นฐานเอาไว้ให้ ถึงแม้ว่ารัฐบาลเขมรจะไ้พยายามปรับปรุง ส่งเสริมการศึกษาอย่างรีบเร่ง แต่นับตั้งแต่ได้รับเอกราชมาถึงในปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ก็ยังมีผู้นั่งสือพออ่านออกเขียนไ้เพียง ๘% ของประชากรทั้งหมดของประเทศเท่านั้น มหาวิทยาลัยในเขมรก็มีอยู่เพียงแห่งเดียว คือ มหาวิทยาลัยกำพูชา ซึ่งตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ที่กรุงพนมเปญ สำหรับชาวเขมรที่อยู่ในเมืองมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เจริญกว่าจริงในค่านวัตกรรม แต่การดำเนินชีวิตโดยทั่วไปไม่มีอะไรแตกต่างไปจากชาวชนบทมากนัก ยังคงผูกพันอยู่กับชนบทประเพณี วัฒนธรรม และคุณค่าเก่า ๆ อยู่ อย่างเช่นมีความเลื่อมใสข้าราชการและพวเจ้าขุนมูลนาย ชอบเป็นข้าราชการ และต้องมีการศึกษาหาความรู้ทางศาสนาตามแบบพุทธนิคม ตลอดจนปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมต่าง ๆ เช่นการตัดจุก การทำบุญสุนทาน เป็นต้น ความแตกต่างที่สำคัญก็คือระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในทางวัตถุกับระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่งทำให้คนในเมืองมีความกระตือรือร้นเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพมากกว่าคนในชนบท ที่ยังมีความเชื่อยศทางค่านิยมอยู่มาก

ดังที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า แม้ชาวเขมรพื้นเมืองจะเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่สภาพแวดล้อมทางค่านิยมประชากรของเขมร ก็ยังคงประสบปัญหาในค่านิยมบาทของชนกลุ่มน้อยซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และปัญหาในการปรับปรุงคุณภาพของชาวเขมรเองให้ดีขึ้น เพื่อจะได้มีความสามารถในการพัฒนาประเทศสืบต่อไป และเป็นการป้องกันอำนาจอิทธิพลของ

^๑ Leifer, op. cit., p. 5.

ชนกลุ่มน้อยชาวจีนและ เวียดนามไปด้วยโดยปริยาย ฯลฯ

ทั้งหมดที่ได้บรรยายมานี้ เป็นพื้นฐานทางด้านต่าง ๆ ของประเทศเขมร ในร่างของ เจ้าสีหนุอย่างคร่าว ๆ ทั้งในทางประวัติศาสตร์ อุดมการ โครงสร้างทางสังคม ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และประชากร การพิจารณาพื้นฐานเหล่านี้ร่วมกันไป หรือพิจารณาในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั้นย่อมจะทำให้เราได้ภาพพจน์อย่างกว้าง ๆ ของประเทศเขมรได้ดีพอสมควร อันจะทำให้เรามองเห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างพื้นฐานเหล่านี้กับการเมือง การปกครองของเขมรได้สะดวกชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งในบทต่อไป เราก็จะทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นฐานเหล่านี้กับตัวเจ้าสีหนุ และระบอบการปกครองของเขมรว่ามีความเป็นไปอย่างไร ฯลฯ